

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 1



Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Науковий журнал «Причорноморські філологічні студії» засновано у 2023 році Одеським національним морським університетом.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ № 25411-15351Р, видане Міністерством юстиції України 11.01.2023 р.

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Одеського національного морського університету
(протокол № 11 від 26 квітня 2023 року)*

Офіційний сайт видання: journals.onmu.in.ua/index.php/philology

Головний редактор – **Сікорська Вікторія Юрївна**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри довузівської підготовки Одеського національного морського університету.

Редакційна колегія:

Богатько Валентина Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з виховної та соціальної роботи факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна; **Джиджора Євген Володимирович**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури та компаративістики, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Дружинець Марія Львівна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Мельник Світлана Михайлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій, Національний університет «Одеська політехніка», Україна; **Назаренко Оксана Миколаївна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна; **Романченко Алла Петрівна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Стекольщикова Валентина Андріївна**, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувачка кафедри журналістики та філології, Приватний заклад вищої освіти «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика», Україна; **Конрад Казимеж Шамрик**, доктор наук, професор кафедри лексикології та прагмалінгвології кафедри польської мови та компаративістики Білостоцького університету, Білосток, Польща.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

| | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Марія Дружинець, Олена Генова</i> РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ПРОЗІ Ю. П. ВИННИЧУКА: ЛОКАЛЬНІ ЛЕКСИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ..... | 5 |
| <i>Inna Zavalniuk, Valentyna Bohatko</i> PRAGMASTYLISTICS OF ONE-COMPOUND STRUCTURES IN THE LANGUAGE OF MODERN UKRAINIAN MASS MEDIA..... | 11 |
| <i>Олена Зінченко, Тетяна Коляда-Березовська</i> ФРАНЦУЗЬКІ Й УКРАЇНСЬКІ БАРОКОВІ ТЕКСТИ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА В МОВНО-СТИЛІСТИЧНОМУ ІНТЕР'ЄРІ..... | 18 |
| <i>Оксана Назаренко</i> ПРЕЦЕДЕНТНІ ЗАГОЛОВКИ З ТЕКСТІВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ..... | 24 |
| <i>Іван Нєнов, Вікторія Ногай, Наталя Курасова</i> ІНТЕРВ'Ю ЯК ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ..... | 29 |
| <i>Алла Романченко</i> ЕПІТЕТНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ КОДІВ..... | 37 |
| <i>Вікторія Сікорська</i> ФЕНОМЕН БІЛІНГВІЗМУ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ..... | 43 |

CONTENTS

| | |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Maria Druzhynets, Olena Genova</i> REPRESENTATION OF DIALECTISMS IN THE PROSE OF YURIY VYNNYCHUK: LOCAL LEXICAL ELEMENTS..... | 5 |
| <i>Inna Zavalniuk, Valentyna Bohatko</i> PRAGMASTYLISTICS OF ONE-COMPOUND STRUCTURES IN THE LANGUAGE OF MODERN UKRAINIAN MASS MEDIA..... | 11 |
| <i>Olena Zinchenko, Tetiana Koliada-Berezovska</i> FRENCH AND UKRAINIAN BAROQUE TEXTS: PORTRAIT TOUCHES IN THE LANGUAGE AND STYLISH INTERIOR..... | 18 |
| <i>Oksana Nazarenko</i> PRECEDENT TITLES FROM MASS CULTURE TEXTS IN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE..... | 24 |
| <i>Ivan Nenov, Victoriia Nogai, Natalia Kurasova</i> INTERVIEW AS A SOURCE OF LANGUAGE COMMUNICATION DEVELOPMENT IN THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE..... | 29 |
| <i>Alla Romanchenko</i> EPITHETIC OBJECTIVATION OF THE ETHNO-CULTURAL CODES..... | 37 |
| <i>Viktoriya Sikorska</i> THE PHENOMENON OF BILINGUALISM IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF LINGUISTIC INTERFERENCE..... | 43 |

УДК 811.161.2'282'36:82-31Винничук.08
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.1.1>

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ПРОЗІ Ю. П. ВИННИЧУКА: ЛОКАЛЬНІ ЛЕКСИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ

Марія Дружинець

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8232-0216
e-mail: mriiad68@gmail.com

Олена Генова

вчителька зарубіжної літератури
ПЗЗСО «ІТ СТЕП СКУЛ Одеса»
вул. Садова, 3, Одеса, Україна
e-mail: len.genova@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено дослідженню наддністрянських діалектних одиниць у прозі Ю.П. Винничука, зокрема вивченню специфіки їхньої репрезентації в художньому тексті та аналізу локальних лексичних рис. Метою дослідження є з'ясування індивідуально-авторської специфіки представлення наддністрянських лінгвальних елементів у прозовій творчості Ю.П. Винничука. Завдання дослідження – охарактеризувати специфіку роботи письменника з діалектними одиницями; сформувати корпус використаних письменником наддністрянських говіркових одиниць на лексичному рівні, представивши власне лексичні (словникові), етнографічні та семантичні діалектизми; виявити та охарактеризувати специфіку репрезентації діалектних елементів у прозових творах Ю.П. Винничука за лексичним рівнем мовної структури. Об'єктом дослідження є мова прозових творів Ю.П. Винничука «Танго смерті», «Мальва Ланда» та збірка оповідань «Вікна застиглого часу». Предмет дослідження – наддністрянські лексичні діалектизми в художніх творах Ю.П. Винничука.

На лексичному рівні в аналізованих творах спостерігаємо істотну кількість власне лексичних (словникових), етнографічних і семантичних діалектизмів. Значною за обсягом є група власне лексичних діалектних елементів. Проаналізовані діалектні елементи є багатогранним явищем, достатньо репрезентують наддністрянський говір і виконують низку важливих стилістичних функцій у структурі художнього тексту, зокрема номінативну, експресивну, розпізнавальну, функцію етнографічної достовірності, функцію типізації мови персонажів, функцію забезпечення художньої переконливості. Використані різнорівневі лінгвальні елементи достатньо репрезентують наддністрянський говір, а також відображають специфіку західноукраїнської ментальності та відіграють важливу роль у розбудові художньої образності й тропіки, а також у збагаченні стилістичних джерел текстотворення та збагачення літературної мови.

Ключові слова: діалектні елементи, наддністрянські діалектизми, Ю.П. Винничук, локативні лексичні одиниці, художній текст.

REPRESENTATION OF DIALECTISMS IN THE PROSE OF YURIY VYNNYCHUK: LOCAL LEXICAL ELEMENTS

Maria Druzhynets

Doctor of Philology, Professor,
Professor of the Department of Ukrainian Language
and Language Training of Foreigners,
Odesa National University named after I. I. Mechnikov
24/26 French Boulevard, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8232-0216
e-mail: mriiad68@gmail.com

Olena Genova

Teacher of Foreign Literature,
PTSSO "IT STEP SCHOOL Odesa"
Sadova St., 3, Odesa, Ukraine
e-mail: len.genova@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of the Naddnistrrian dialect units in the prose of Yuriy Vynnychuk, in particular, to the study of the specifics of their representation in a literary text and the analysis of local lexical features. The purpose of the study is to find out the individual author's specifics of representation of the Trans-Dniester linguistic elements in the prose works of Y.P. Vynnychuk. Objectives of the study is to characterize the specifics of the writer's work with dialect units; to form a corpus of the writer's used Naddnistrrian dialect units at the lexical level, presenting lexical (dictionary), ethnographic and semantic dialects; to identify and characterize the specifics of the representation of dialect elements in Y.P. Vynnychuk's prose works at the lexical level of the language structure. The object of the study is the language of Yuriy Vynnychuk's prose works "Tango of Death", "Malva Landa" and the collection of short stories "Windows of Frozen Time". The subject of the study is the Trans-Dniester lexical dialectisms in Yuriy Vynnychuk's works.

At the lexical level, the analyzed works contain a significant number of lexical (dictionary), ethnographic and semantic dialectisms. The group of actual lexical dialectal elements is significant in volume. The analyzed dialectal elements are a multifaceted phenomenon, sufficiently represent the Naddniester dialect and perform a number of important stylistic functions in the structure of a literary text, including nominative, expressive, distinctive, ethnographic authenticity, typification of the characters' speech, and the function of ensuring artistic persuasiveness. The used multilevel linguistic elements sufficiently represent the Naddnistrrian dialect, as well as reflect the specifics of the Western Ukrainian mentality and play an important role in the development of artistic imagery and tropics, as well as in the enrichment of stylistic sources of text creation and enrichment of the literary language.

Key words: dialectal elements, Naddnistrrian dialectisms, Y.P. Vynnychuk, locative lexical units, literary text.

Постановка проблеми. Звернення до діалектних джерел національної мови й досі залишається виразною властивістю мовостилію деяких сучасних українських письменників, зокрема С.Ю. Андрухович, Ю.П. Винничука, М.І. Дочинця, В.С. Лиса, М.В. Матіос та ін. Використання діалектного слова у сучасних художніх творах, як зазначає Х.М. Степик, мотивується стилістичними настановами, які полягають у відтворенні місцевого колориту, мовній характеристиці персонажів, локалізації зображуваних подій, що становить відхід від чинних норм літературної мови [6, с. 45].

Питання теоретичного вивчення діалектизмів у мовному дискурсі тривалий час входить

до кола наукових інтересів вітчизняних мовознавців, зокрема С.П. Бевзенка, Й.О. Дзєндзелівського, Ф.Т. Жилка, Б.В. Кобилянського, І.І. Ковалика, І.Г. Матвіяса та ін. Серед сучасних досліджень наукові розвідки С.П. Бибик, К.Д. Глуховцевої, П.Ю. Гриценка, В.В. Грещука, С.Я. Єрмоленко, О.Г. Тулузакової та ін., у центрі уваги котрих – тенденції та перспективи діалектно-літературної взаємодії, її вплив на сучасну мовну ситуацію та функціонально-стилістичні можливості діалектизмів у літературному творі. Детальне вивчення специфіки використання певного говору авторами, визначення його стилістичних функцій і закономірностей функціонування в українській постмодерній літературі представлено

у розвідках таких науковців, як: Ж.В. Колоїз, Т.А. Мислива, Л.І. Пена, Х.М. Стецик та ін.

Актуальність вибраної теми зумовлена потребою системного вивчення наддністрянських лінгвальних елементів у прозових творах Ю.П. Винничука, що дозволить спрогнозувати тенденції взаємодії літературної мови та діалектів у сучасній західноукраїнській літературі.

Метою дослідження є з'ясування індивідуально-авторської специфіки представлення наддністрянських лінгвальних елементів у прозовій творчості Ю.П. Винничука. Для реалізації зазначеної мети поставлено такі **завдання**: охарактеризувати специфіку роботи письменника з діалектними одиницями; сформувати корпус використаних письменником наддністрянських говіркових одиниць на лексичному рівні, представивши власне лексичні (словникові), етнографічні та семантичні діалектизми; виявити та охарактеризувати специфіку репрезентації діалектних елементів у прозових творах Ю.П. Винничука за лексичним рівнем мовної структури. **Об'єктом дослідження** є мова прозових творів Ю.П. Винничука «Танго смерті», «Мальва Ланда» та збірка оповідань «Вікна застиглого часу». **Предмет дослідження** – наддністрянські лексичні діалектизми в художніх творах Ю.П. Винничука.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання діалектних джерел української мови – одна зі стильових домінант творчості сучасного львівського письменника Ю.П. Винничука. Авторська мова у творах переважно є нормативною, літературною з деякими вкрапленнями діалектної лексики. Їй протиставляється стилізоване під наддністрянський говір мовлення персонажів, яке характеризується низкою фонетичних, лексичних та граматичних діалектних рис, що дозволяє правдиво відтворити манеру спілкування місцевих жителів і галицький колорит.

На лексичному рівні в аналізованих творах спостерігаємо істотну кількість власне лексичних (словникових), етнографічних і семантичних діалектизмів.

Значною за обсягом є група *власне лексичних* діалектних елементів, скажімо, **вуйко** – 'дядько' («Мій **вуйко** поклав мене по знайомству на місяць в лікарню для варєятів на Кульпаркові» [2, с. 102]), **фотель** – 'крісло'

(«Одного такого літа, коли спека забивала подих і повітря мріло понад деревами, тета Люція, розморившись біля плити, сіла у **фотель** і задрімала...» [3, с. 11]), **обрус** – 'скатертина' («Бумблякевич опустил ліву руку під **обрус** і поклав її на стегно панни Мотрі» [2, с. 155]), **стрих** – 'горище' («Ярош піднімався на самий верх, на третій поверх, де було двоє дверей до помешкань, а вгорі – металеві двері на **стрих**» [3, с. 98]), **зуна** – 'суп' («Але голос її був зимний, мов **зуна** в придорожньому шинку» [3, с. 183]), **драгли** – 'холодець' («М'яса тут було багацько, воно все подригувало **драглями**, і було на чому очам зупинитися і чим подивуватися» [2, с. 383]), **андрути** – 'вафлі' («А ти по шматочку спочатку вершечок – він весь чоколадовий з горішками і **андрутами**...» [2, с. 382]), **калярепа** – 'кольрабі' («Ну, якщо не можна Хрін, то най буде Морква. Або Буряк, Капуста, Горох, Біб, **Калярепа**...» [3, с. 198]), **трускавка** – 'полуниця' («Ось він потрапляє в світлицю, де на столі красується червона пляшка мадери, а поруч миска з **трускавками**...» [2, с. 251]), **шпарагівка** – 'спаржева фасоль' («Мама перетворилася на металеві покришки, і тепер вона буде жити у кожному слоїку, закрученому на зиму – в помідорах і огірках, у баклажанах і перцях, у **шпарагівці** і каляфйорах, у сливах і грушах» [2, с. 22]), **п'ястук** – 'кулак' («Раптом пан Зеньо гупнув себе **п'ястуком** по циліндрі й вигукнув...» [2, с. 58]), **кливак** – 'зуб' («Не чекаючи, поки гострі **кливаки** вчепляться йому в литки, Люцилій прожогом вискочив із зали й затраснув двері» [3, с. 301]), **портки** – 'штани' («Та ми тим німцям дамо такого бобу, що в **портки** накладуть!» [3, с. 239]), **кнайпа** – 'кав'ярня' («Урочистість, з якою шинкар ушанував народження нової **кнайпи**, в одну мить прихилила до нього серця пиволюбів» [1, с. 140]), **цюпа** – 'в'язниця' («Коли діда вислідили й знову запроторили до **цюпи**, то був там начальником якийсь чоловік, котрому казали **Китаєць**» [1, с. 45]), **двірець** – 'вокзал' («Німці з завзяттям атакують район шпиталів, вишукують **двірці**, промислові об'єкти, каварні, але бомби не завше потрапляють у ціль» [3, с. 237]) та ін.

Меншою мірою репрезентовані *етнографічні діалектизми*. Серед них можна виокремити такі лексико-тематичні групи:

– назви страв: **пляцок** – 'печений святковий пиріг' («Влітку, коли достигали ягоди,

тета *Амалія пекла плячок*» [1, с. 98]), *шпондерок* – 'вуджене сало з м'ясними прожилками' («*Пригадую, якось ми саме з матінкою снідали, я – манну кашу з родзинками і медом, а матуся – яєчню зі шпондерком*» [3, с. 27]), *прецель* – 'печиво, скручене вісімкою, з сіллю або маком' («*Прецлярки носили перед собою перевішені на ремнях великі кошики зі свіженькими запашиними прецлями, нанизаними на патики, що стирчали із кошиків, одні прецлі були посипані маком, другі – сіллю...*» [3, с. 43]), *бігос* – 'тушкована капуста зі шматочками ковбаси або м'яса' («*Ану хляпни мені ту пару слів на своїй фотці!*», і *Мечик з повним писком бігосу мисливського, не отямившись від несподіванки, підписався...*» [3, с. 59]), *перекладенець* – 'печене тісто, перекладене варенням або маком' («*...я мусив попробувати і те, і тамте, а ще й перекладенець спекла такий, що ням-ням-ням, відірватися не годен, а ще й різні конфітури...*» [3, с. 201]) та ін.;

– назви одягу: *мельоник* – 'твердий капелюх із круглим опуклим дном' («*...починаючи з шостої вечора і геть за дев'яту, сновигали тлуми спацеровичів – пані в капелюхах, пані в чорних мельониках, військові в мундирах, студенти в корпоративних шапках...*» [3, с. 46]), *гачі* – 'верхні чоловічі штани з сукна домашнього виробу' («*Отже, пані Голда мусила роздягнути вчителя, нагріти виварку води і викупати його в балії, а потім ще й випрати його гачі і підштаники разом із двома сорочками, не кажучи про панчохи з підв'язками, і навіть мешти*» [3, с. 84]), *блюзка* – 'верхній легкий робочий одяг' («*Другий мамин брат вуйцьо Льодзьо був членом ОУН, і в нього на поясі під блюзкою завше бовталосся кілька гранат*» [3, с. 69]) та ін.;

– назви посуду: *мидниці* – 'велика миска' («*Думаю – нащо королеві старий креденс та всілякі там баняки, мидниці*» [1, с. 131]), *гладуцик* – 'широкогорлий глек для молока' («*Гончарі, в деренчливих гірляндах баняків і гладуциків, волали «Горнці! Гарки! Ринки! Дротувати! Дротоваць!»...*» [3, с. 44]) та ін.;

– назви знарядь праці й господарських приміщень: *шуфелька* – 'лопатка для сміття' («*Гицель віничком змів тлінні останки котика на шуфельку і виніс на двір*» [2, с. 547–548]), *рискаль* – 'лопата, якою копають землю' («*Узяв рискаль і подався в сад*»

[1, с. 161]), *бритванка* – 'металевий лист для випікання пирогів' («*Тарганів бабуся розклала на бритванці і кілька днів сушила то в братрурі, то над плитою*» [1, с. 29]), *сніжарня* – 'комірка, в якій зберігають харчі' («*У сніжарні на полицях красувалося безліч слоївків...*» [3, с. 12]) та ін.

Серед семантичних діалектизмів переважають слова з цілком відмінною від літературної мови семантикою: *вушко* – 'вареник' (діалектна мова), 'орган слуху' (літературна мова) [5, т. 1, с. 789] («*В тарілці на дні лежали маленькі пухкенькі вушка з грибами, а на поверхні зблискувала цибулька в сузір'ї позліток олії*» [1, с. 52]); *пушка* – 'банка, коробка' (діалектна мова), 'гармата' (літературна мова) [5, т. 8, с. 412] («*Решту м'яса покрайте і закрутіть у пушки*» [2, с. 196]); *рондель* – 'каструля з ручкою' (діалектна мова), 'старовинна французька віршова форма' (літературна мова) [5, т. 8, с. 880] («*...Бумблякевич потрапив до царства кухарського начиння – дїраві баняки і горнята, пропалені рондлі і бляхи для тістечок...*» [2, с. 40–41]); *ковток* – 'сережка' (діалектна мова), 'рух мускулатури горла під час ковтання' (літературна мова) [5, т. 4, с. 206] («*...дїви прекрасні купаються в озері, ось їхня одіж розкішна, ось їхні сандалії і стрічки, намиста, браслети, ковтки і перстені...*» [2, с. 44]); *ярина* – 'городина, овочі' (діалектна мова), 'посіви ярих культур' (літературна мова) [5, т. 11, с. 648] («*Різдва́ний борц був пісним і готувався на ярині – салері, петрушиці, моркві, порах, цибулі*» [ВЗЧ, с. 51]); *овоч* – 'фрукт' (діалектна мова), 'городина' (літературна мова) [5, т. 5, с. 612] («*На таці яких тільки овочів не було: виноград білий, червоний і чорний, банани, ананаси, ківі, помаранчі, мандарини, персики, абрикоси, не кажучи вже про яблука й груші*» [2, с. 71]); *дактиль* – 'фінік' (діалектна мова), 'трискладова стопа з наголосом у першому складі' (літературна мова) [5, т. 2, с. 206] («*Там ростуть манго і папайя, ананаси і авокада, дактилі й кокоси*» [2, с. 71]); *мізерія* – 'салат з огірків і цибулі' (діалектна мова), 'дуже мала кількість чого-небудь' (літературна мова) [5, т. 4, с. 730] («*На столі красувалися курячі фрикасе, теляча душенина, бараняча печеня, стаброві кармонадлі, а ще різноманітна яринова мізерія зі сметаною і жовтцем, зеленець огірковий, смажені*

мнюхи з журавлиною та велика таця з накладанцями» [2, с. 426]); **плин** – 'рідина' (діалектна мова), 'потік, що рухається в певному напрямку' (літературна мова) [5, т. 6, с. 582] («Там вже вони, ув'язнені в густий тягучий **плин**, поволі знемагали і, впокорено склавши лапки на грудях, випускали крізь марлю мікроскопічні праведні душі в свій жучиний рай» [1, с. 28]), **полапки** – 'мишоловка' (діалектна мова), 'навпомацки' (літературна мова) [5, т. 7, с. 60] («Сімейна нарада одногосно визначила, що причиною тут миші, тато з дідом відразу заходилися ставити **полапки**» [1, с. 56]) тощо.

Слід зауважити, що істотна кількість діалектних слів у прозі Ю.П. Винничука є запозиченнями з інших мов, зокрема трапляються полонізми, германізми, їдишизми й чехізми.

Полонізми входять до складу різних лексико-семантичних груп на позначення одягу, взуття, прикрас і побутових реалій тощо [7]. Скажімо, **кобіта** (*kobieta*) – 'жінка, дівчина' («Я вам поможу, бо ви **кобіта** і вам не пасує тото дричити!» [3, с. 63]); **оферма** (*oferma*) – 'тютьтій' («Що вона собі думає? Що її тут з розкритими обіймами зустрінуть?.. **Оферма** штабова <...>» [1, с. 90]); **вар'ят** (*wariat*) – 'божевільна чи несамовита людина' («<...> пан Людкевич нахилився до Едзя Козака і перепитував, хто то така, а довідавшись, що це така собі **вар'ятка**, котра пише вершики для нагробків, кивав головою і знову заглиблювався у симфонії, які лунали в його голові» [3, с. 58]); **сподні** (*srodnie*) – 'штани' («<...> вришті повірила в його невинність і послала перестріти Лію з музичної школи, аби та пересиділа до вечора в тітки, заки сорочки і сподні пана вчителя висохнуть і він зможе позбутися осоружного простирадла» [3, с. 85]); **камізелька** (*katizelka*) – 'безрукавка' («<...> піднімаючись вище і вище, дорогою мовби перераховуючи усі гудзики на його **камізельці**, і, сягнувши носа, побачив на його кінчику червоного прищика» [3, с. 111]); на **обцасах**, закусуючи варги, і сказав до поліцяя <...>» [3, с. 215]); **кульчики** (*kolczuki*) – 'сережки' («Жінки до книг ставляться інакше, часто як до позичених у подруг блюзок, мештів чи **кульчиків**, панночки, з якими Ярош уже мав роман, ніколи йому позичених книг не повертали після завершення роману» [3, с. 79]); **гербата** (*herbata*) – 'чай' («Вона звикла пити **гербату** з медом» [2, с. 133]);

тано (*tanie*) – 'дешево' («Тут усе **таньо** продається» [2, с. 516]); **теньгий** (*tegi*) – 'великий, огрядний' («То був **теньгий** хлоп! Ледве ми його учвірку до труни подвигали» [3, с. 121]); **моцний** (*tosny*) – 'міцний, сильний' («Вольф був здоровилом, старшим за мене на два роки, мало, що високим, то ще й грубим, з такими пампулями, що вух не було видно, рум'янець грав на них, як на ябках, зате ж і **моцний** був» [3, с. 18]). У досліджуваних творах трапляються й німецькі запозичення (*германізми*). Причини їхнього проникнення в діалектну лексику І.Я. Павленко вбачає в безпосередніх та опосередкованих історичних, економічних, культурних контактах українців із німцями та австрійцями, у результаті чого в говірки потрапила значна кількість германізмів, які поступово лексикалізувалися [4, с. 71]. У романі «Танго смерті» трапляються такі німецькі запозичення, як: **шильд** (*Schild*) – 'вивіска' («Спочатку мамуся запхала мене в крамницю пана Жабського, який торгував колоніальними товарами, там на **шильді** так і писалося «Колоніальні товари»...» [3, с. 108]); **креденс** (*Kredenz*) – 'меблі' («Під підлогою вдалося переховати і децю з посуду, а головне – горнятко у вигляді товстенького пампулястого хлопчика – з нього він пив у дитинстві молоко, більше він з нього не п'є нічого, але горнятко стоїть за склом у старому **креденсі**» [3, с. 52]); **дзигар** (*Seiger*) – 'годинник' («Досить іно відламати секундну стрілочку, аби вона нам не заважала, тоді підносиш чубарикові **дзигарок** до вуха і цокаєш зубами» [3, с. 291]); **фризієр** (*Friseur*) – 'перукар' («Я то помешкання добре знаю – там жив колись пан **фризієр** Помпка» [3, с. 31]); **вінкель** (*Winkel*) – 'ріг будинку або вулиці' («Шпануй з **вінкля**! – І справді, з-за рогу прошиває нашу барикаду автоматна черга» [3, с. 240]); **блят** (*Blatt*) – 'залізна поверхня печі' («...піч розпікалася до червоного, а на її **бляті** стояли дві великі виварки» [3, с. 45]). Подекуди в романі «Танго смерті» трапляються запозичення з їдишу (*їдишизми*), напр.: **гіт** – 'добре' («Справді? Так він і сказав? А **гіт**! Я то зроблю» [3, с. 57]); **мамзер** – 'незаконнонароджений' («І отоді це сталося, я хотів було гукнути йому вслід: «Ти, паджеро!», а закричав щось зовсім інше: «**Мамзер**! Мішігін!» [3, с. 329]), а також запозичення з чеської мови (*чехізми*), напр.: **геле** – 'вигук: агов, послухай'

(«По-ло-тня-них... М-м... О! Геле! А вони у військовій формі?» [3, с. 274]); *кдєпак* – 'та де' («*Кдєпак! Навіть я не можу*» [3, с. 274]). Однак в аналізованих художніх творах найбільше репрезентовано полонізми, появу яких можна пояснити тривалим перебуванням галицьких земель під владою Польщі.

Висновки та перспективи подальших розробок. Із наддністрянської діалектної лексики в аналізованих художніх текстах засвідчуємо власне лексичні (словникові), етнографічні та семантичні діалектизми на позначення страв, одягу, посуду, знарядь праці й господарських приміщень.

Проаналізовані діалектні елементи є багатогранним явищем і виконують низку важливих стилістичних функцій у структурі художнього тексту, зокрема номінативну, експресивну, розпізнавальну, функцію етногра-

фічної достовірності, функцію типізації мови персонажів, функцію забезпечення художньої переконливості. Крім цього, діалектизми відіграють важливу роль у розбудові художньої образності й тропіки, а також у збагаченні стилістичних джерел текстотворення та збагачення літературної мови.

Результати аналізу прозових творів Ю.П. Винничука дають змогу констатувати, що використані різнорівневі лінгвальні елементи достатньо репрезентують наддністрянський говір, а також відображають специфіку західноукраїнської ментальності.

Перспективи подальшого студіювання заявленої проблеми вбачаємо у ґрунтовному дослідженні діалектних одиниць у сучасній художній прозі, які за своїми рисами належать до наддністрянського говору, оскільки він є одним із найменш досліджуваних у цьому аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винничук Ю.П. Вікна застиглого часу : оповідання та повість. Львів : ЛА «Піраміда», 2012. 208 с.
2. Винничук Ю.П. Мальва Ланда. Харків : Фоліо, 2018. 602 с.
3. Винничук Ю.П. Танго смерті. Харків : Фоліо, 2015. 79 с.
4. Павленко І.Я. Німецькомовні запозичення в художньому дискурсі. *Нова філологія*. 2018. № 74. С. 69–76.
5. Словник української мови в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
6. Стецик Х.М. Типологія взаємодії літературної мови і наддністрянського діалекту в українській художній прозі. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2019. Вип. 40. С. 44–49.
7. Тищенко Т.М. Матеріали до словника полонізмів у східноподільських говірках. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1677/1/materialudoslovnukapolonizmiv.pdf> (дата звернення: 22.01.2020).

REFERENCES

1. Vynnychuk, Yu.P. (2012) *Vikna zastyhloho chasu: opovidannia ta povist*. Lviv, 208 p.
2. Vynnychuk, Yu.P. (2018) *Malva Landa*. Kharkiv, 602 p.
3. Vynnychuk, Yu.P. (2015) *Tango smerti*. Kharkiv, 79 p.
4. Pavlenko, I.Ya. (2018) *Nimetskomovni zapozychennia v khudozhnomu dyskursi*. *Nova filolohiia*. № 74, pp. 69–76.
5. *Slovyk ukrainskoi movy : v 11 t. (1970–1980) / za red. I.K. Bilodida*. Kyiv, T. 1–11.
6. Stetsyk, Kh.M. (2019) *Typolohiia vzaiemodii literaturnoi movy i naddnistrianskoho dialektu v ukrainskii khudozhnii prozi*. *Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh*. Vyp. 40. pp. 44–49.
7. Tyshchenko, T.M. *Materialy do slovnyka polonizmiv u skhidnopodilskykh hovirkakh*. Retrieved from: <http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1677/1/materialudoslovnukapolonizmiv.pdf> (Last accessed: 22.01.2020).

UDC 811.161.2'367.332'38:070
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.1.2>

PRAGMASTYLISTICS OF ONE-COMPOUND STRUCTURES IN THE LANGUAGE OF MODERN UKRAINIAN MASS MEDIA

Inna Zavalniuk

Doctor of Philology, Professor,
Dean of Faculty of Philology and Journalism
named after Mykhailo Stelmakh,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozhs'koho St., 32, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3993-9555
e-mail: zavalniukinna@gmail.com

Valentyna Bohatko

Candidate of Philology, Docent,
Deputy dean of Faculty of Philology and Journalism
named after Mykhailo Stelmakh,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozhs'koho St., 32, Vinnytsia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3634-9488
e-mail: bogatkovv@i.ua

Abstract. *The article examines the stylistics and pragmatics of one-compound structures in the language of the Ukrainian press of the third decade of the 21st century. The stylistic specificity and updated meaning loads of the most common types of one-compound structures caused by the journalist's intentions, the range of his pragmatic attitudes (doubt, confidence, objectivity, subjectivity, etc.) and the needs of public communication are characterized. Peculiarities of the communicative purpose, pragmatic potentials and implementation of one-compound structures in the language of the modern Ukrainian press are outlined.*

It was found that one-member sentences as a fairly common language tool of modern Ukrainian mass media are endowed with a range of functions and nuances. The proposed article analyzes various semantic and stylistic nuances of one-compound structures, correlated with the journalist's pragmatic intentions, which made it possible to outline the depth of their potential in the non-standard plane of the media sphere.

The dependence of the choice and structuring of one-compound structures on the genre differentiation of modern Ukrainian newspaper publications and communicative-pragmatic needs, which are often reflected in the journalist's communicative intentions, the tonality of information presentation, the construction of the newspaper text according to the author's communicative strategies, the reader's level of perception and interpretive capabilities, is substantiated.

It has been observed that the expressive and evaluative stylistic function, which is quite important mostly for artistic-journalistic and analytical genres, is often performed by those one-compound structures that undergo generalized figurative metaphorization due to the introduction of elements of conversational syntax. Instead, in the language of informational genres, impersonal one-compound structures with the meaning of ascertaining a fact, obligation, need to implement an action appear productive.

It has been established that the pragmatic-stylistic specificity of the use of various types of one-compound structures in the language of Ukrainian newspapers of the third decade of the 21st century attests to an expressive national way of forming and expressing thoughts by syntactic means.

Key words: *one-compound structures, pragmatic stylistic potential, stylistic function, communicative pragmatics, journalist's intention, language of the modern Ukrainian press.*

ПРАГМАСТИЛІСТИКА ОДНОСКЛАДНИХ СТРУКТУР У МОВІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ

Інна Завальнюк

доктор філологічних наук, професор,
декан факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-3993-9555
e-mail: zavalniukinna@gmail.com

Валентина Богатко

кандидат філологічних наук, доцент,
заступник декана з виховної та соціальної роботи
факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, Вінниця, Україна
orcid.org/0000-0002-3634-9488
e-mail: bogatkovv@i.ua

Анотація. У статті досліджено стилістику і прагматику односкладних структур у мові української преси третього десятиріччя ХХІ ст. Охарактеризовано стилістичну специфіку й оновлені значенні навантаження найпоширеніших різновидів односкладних речень, спричинені намірами журналіста, діапазоном його прагмастилістичних установок (сумніву, впевненості, об'єктивності, суб'єктивності тощо) та потребами суспільної комунікації. Окреслено особливості комунікативного призначення, прагматичні потенції та реалізації односкладних конструкцій у мові сучасної української преси.

З'ясовано, що односкладні речення як досить поширений інструмент мови сучасних українських масмедіа наділені діапазоном функцій і відтінків. У пропонованій статті проаналізовано різноманітні семантико-стилістичні відтінки односкладних речень, скорельовані з прагматичними інтенціями журналіста, що уможливило окреслення глибини їхнього потенціалу в нестандартній площині медійної сфери.

Обґрунтовано залежність вибору і структурування односкладних речень від жанрової диференціації сучасних українських газетних публікацій та комунікативно-прагматичних потреб, якими нерідко постають комунікативні наміри журналіста, тональність подання інформації, побудова газетного тексту згідно з комунікативними стратегіями автора, рівнем сприймання та інтерпретативними можливостями читача.

Простежено, що експресивно-оцінну стилістичну функцію, яка є досить важливою здебільшого для художньо-публіцистичних й аналітичних жанрів, виконують нерідко ті односкладні конструкції, які зазнають узагальнено-образної метафоризації внаслідок уведення елементів розмовного синтаксису. Натомість у мові інформаційних жанрів продуктивними постають безособові односкладні структури зі значенням констатації факту, повинності, потреби реалізації дії.

Установлено, що прагмастилістична специфіка використання різних видів односкладних речень у мові українських газет третього десятиріччя ХХІ ст. засвідчує виразний національний спосіб формування і висловлення думки синтаксичними засобами.

Ключові слова: односкладне речення, прагмастилістичний потенціал, стилістична функція, комунікативна прагматика, інтенція журналіста, мова сучасної української преси.

Formulation of the problem. The globalization of the information society causes new directions of linguistic research, in particular, the study of the specifics of the functioning of linguistic units in the conditions of media communication. Currently, there are studies in which approaches to the study of grammatical phenomena have been

reinterpreted and significantly expanded. Among such phenomena, one-compound structures are distinguished by their activity in use, powerful stylistic possibilities, variety of structural-semantic varieties, and communicative-pragmatic potential.

A number of dissertations are devoted to the study of one-compound structures in

the Ukrainian language, in which the system of correlations of formal-syntactic and semantic-syntactic features of the main component of one-member sentences are outlined [1], one-compound structures with a semantic subject are analyzed [2], one-compound adverbial sentences are studied in relation to the connection of their formal-syntactic and semantic-syntactic structure [3], the semantic-syntactic structure of impersonal sentences [4], the structure and features of the functioning of one-compound noun sentences [5] and the structural-functional varieties of nominative sentences [6] are outlined, the communicative potential is revealed in one-compound structures in the language of science [7] and modern Ukrainian media texts [8], some issues of pragmatylistics of one-compound structures [9] and others have been clarified. At the same time, there is a range of issues that have not been finally resolved, which concern the study of one-compound structures from the point of view of their pragmatic implementation in the language of media discourse and, above all, in the language of Ukrainian newspapers of the third decade of the 21st century, which constitutes the *relevance* of the proposed scientific research.

The purpose and objectives of the article.

The purpose of the article is to determine the pragmatic stylistic potential of one-compound structures in the language of modern Ukrainian newspapers. Its tasks are: 1) to find out the stylistic features and updated meaning loads of the most common varieties of one-compound structures of modern Ukrainian newspapers, caused by the subjective intentions of the speaker and the needs of public communication; 2) outline the peculiarities of the communicative purpose, pragmatic potentials and implementation of one-compound structures in the language of the Ukrainian press of the third decade of the 21st century.

Subject and object of research. The object of the study is one-compound structures updated in the language of the modern Ukrainian press under the influence of the dynamics of language changes and social processes. The subject of the study is the establishment of pragmatic stylistic manifestations of one-compound structures in the language of the Ukrainian press of the third decade of the 21st century.

Presentation of the main research material. In the syntactic system of simple sentence types, one-compound constructions

make a kind of syntactic category in terms of structure and content, which by its variants and functional manifestations essentially extends the expressiveness of the whole system [1, p. 3]. In addition, they represent the flexibility of the language, its ability to serve as a syntactic means for creating extended, multi-aspect statements [2, p. 6] and a stylistic means of expressing the finest semantic shades. The research of such structures in the language of mass media becomes rather urgent at the present stage of language development and linguistic science in general, when the attention of linguists is changed from the study of passive syntax problems to active and dynamic ones. Similar dynamics can be observed in the pragmatic potential of one-compound structures used in Ukrainian newspapers in the second decade of the 21st century. We believe that functional and stylistic analysis of the above-mentioned constructions, watching their quantitative realization in the language of contemporary national newspapers, will enable us to find out the ways of expressing the stylistic features of a journalistic language by each of the functionally syntactic varieties of one-compound sentences.

The tasks of modern Ukrainian newspapers such as information, influence, agitation, social orientation of readers are solved on the basis of complex pragmatic guidelines, particularly the intentions of the author. Pragmatics is based on achievements in the field of speech activity theory, cognitive linguistics, functional linguistics, psycholinguistics and philosophy of the language. The major role in it is given to communicative intentions of the journalist, the tone of presenting information, its communicative and intentional content, the structure of newspaper text in accordance with the author's strategies, the level of perception and interpretative abilities of the reader.

Modern Ukrainian newspaper contexts are marked by a particular communicative and pragmatic orientation manifested in the way of presenting sense-bearing and factual information – the aim of this process is not only to inform but also to influence the readership through persuasion and suggestion [3, p. 4–5]. This purpose is achieved, to a certain extent, by means of syntactic units, including one-compound sentences, which are characterized

by a particular stylistic expressiveness. This is one of the reasons for frequent use of one-compound structures in mass media as they meet the basic requirements to the means of informational style due to their ability to generalize. Compare: *У цьогорічній премії вирішили не оцінювати художні досягнення театрів...* (Literary Ukraine, 30.03.2023); *Позбутися нетерпимих мовних маркерів* (Literary Ukraine, 31.03.2023); *В Україні планують створити публічний реєстр «ухилянтів»* (Young Ukraine, 29.03.2023). These examples demonstrate the author's idea not to oppose himself to the reader, but to unite with him, to engage him in joint activity, while the sentence *Вибачайте за докір. Залишаюся з пошаною* (Literary Ukraine, 23.12.2016) is an example of etiquette schemes, where a well-defined appeal to the addressee or addressant is inappropriate. But sometimes the use of such structures, on the contrary, may indicate pragmatic intentions of the author to make the statement more solemn, imaginative, conversational sense, and the presentation – more dynamic one, e.g.: *Прекрасні слова, глибокі слова, правдиві...* (Village news, 03.10.2020); Цитата з творів Ліни Костенко: *«Цінує розум вигуки прогресу, душа скарби прадавні береже». Прямий перегук, значуща одностайність* (Literary Ukraine, 18.12.2021); *Цілком згоден. Єдине застереження. Не робімо комплімент Біляченку, ставлячи його в такий ряд* (Literary Ukraine, 18.12.2022). These sentences can be completely transformed into more standard and “familiar” forms, although the stylistic ability of each of the varieties, predicted by the journalist, will be lost. Compare: *Це прекрасні, глибокі, правдиві слова; Хочу звернути вашу увагу на значущу одностайність, прямий перегук автора з висловленням Ліни Костенко: «Цінує розум вигуки прогресу, душа скарби прадавні береже»; Я цілком з вами погоджуюсь, але маю єдине застереження: не робімо комплімент Біляченку, ставлячи його в такий ряд.*

The majority of media researchers believe the language of press to be characterized by simultaneous and equal orientation to expression and standard, determined by the main functions of such text – information, influence and evaluation. In addition, pragmatic orientation is important as well: a newspaper text is the information with programmed

attitude in a certain direction. For a journalist the ultimate goal of communication is the reaction of the reader. It is deliberately programmed, and all syntactic structures are subordinated to the achievement of this goal. While lexical and phonetic means directly affect the reader's consciousness, form appropriate images and associations in their imagination, syntactic means are often invisible to the recipient and influence him spontaneously, beyond his will. The number of variants of pragmatic attitudes is quite diverse (most of them diminish the meaning of the informational function, the functions of influence and evaluation). Some of them are:

– to attract attention, to focus on the action, e.g.: *Парламент підсвітили кольорами свободи й незламності* (Voice of Ukraine, 28.02.2023); *На московії оновили концепцію зовнішньої політики після поразок в Україні* (Young Ukraine, 29.03.2023); *Налагодили переробку пластику* (Voice of Ukraine, 01.04.2023); *У Києві презентували чотиритомник творів Григорія Сковороди* (Literary Ukraine, 02.04.2023);

– to indicate the action or to orient the reader in understanding and perception of a certain phenomenon, e.g.: *І немає потреби повністю розгортати урочистий сувій уславлень і високих пошанувань цього надзвичайного і рідкісного поета-філософа, поета-лірика, поета-пісняра (Андрія Демиденка – І.З., В.Б.) – їх він здобув чистим золотом свого таланту]* (Young Ukraine, 08.03.2023);

– to recommend something as true or false, e.g.: *Але дозволимо собі засумніватися у справедливості такої тези* (Literary Ukraine, 21.09.2022);

– to give “freedom” of choice and at the same time to prompt insensibly what must be chosen, e.g.: *То що, українці, прикинемося дурниками чи залишимося наперекір всьому мудримми? Думаймо, братове! Думаймо!* (Literary Ukraine, 21.09.2020); *Не забуваймо заповіту, (який залишав нам великий Олесь Гончар): «Думаймо про велике...»* (Literary Ukraine, 02.04.2023);

– to create conditions for objectivity causing the devotion of the addressee, e.g.: *Але як можна було заплющувати очі на горе і муки людей? Скільки було невиліковно хворих!* (Voice of Ukraine, 19.05.2021); *В актуальності цієї теми переконувати не доводиться* (Voice of Ukraine, 28.02.2023);

– to involve the reader in his own reflections, proposing necessary conclusions, which he seemingly will do by himself, e.g.: *Як можна уславити крону, затоптуючи коріння?!* (Literary Ukraine, 21.09.2020);

– to strengthen or diminish intentionally the significance of a particular fact, e.g.: *Не бійтесь народжувати!* (Voice of Ukraine, 18.05.2021); *До двох нововведень долучать пілотний проект «Митниця онлайн»* (Voice of Ukraine, 30.03.2023);

– to sow the seeds of doubt, e.g.: *Про що ж тоді сперечатися?* (Voice of Ukraine, 17.05.2020); *А на проєкт бюджетної резолюції можна дивитися по-різному* (Voice of Ukraine, 19.05.2021). The examples presented demonstrate that one-compound sentences can be used very skillfully to reflect a wide range of the author's pragmatic stylistic attitudes: doubt, confidence, objectivity, subjectivity and others.

An important sign of perception the information when reading the newspaper text is the pursuit of certainty, perspicuity and clarity. If this requirement is not satisfied, the psychological mechanisms of perception consciously or unconsciously try to compensate for disadvantages, to think of what the author has not explained (the phenomenon of cognitive dissonance). In one-compound sentences this phenomenon is represented to the full extent as well, the informational richness of these syntactic units is lower compared to the two-compound structures; and the reader may have a wish to restore, to specify the second component of one-compound sentence (the subject – in personal verbal constructions or the action – in nominative ones). When the sentence structures are intentionally constructed in such a way that they cause a sense of discomfort, indistinctness, one can speak of manipulating the human consciousness by appropriately placed emphasis. Compare: *У Міністерстві культури та інформаційної політики, кажуть музейники, переймаються більше туризмом, аніж культурою* (Voice of Ukraine, 18.05.2021) – a clearly negative aspect of the advantages of tourism is shown, a hidden irony is used, although in another context this phenomenon can be perceived as quite positive cultural and sport phenomenon; *Це зроблено, за словами спієрозмовника, в інтересах хворих* (Voice of Ukraine, 19.05.2021) – the phrase

“according to the words of the talker” was intentionally introduced into the structure of one-compound impersonal sentence, to give the information shade of doubt, because the author does not agree with the statement; *Чомусь у глибині лісу не встановлено контейнерів для сміття* (Voice of Ukraine, 16.05.2020) – there is intentionally no indication of a person in the sentence, but the reader will easily reproduce the journalist's opinion and feel the shade of negative assessment, compare: *Організація, відповідальна за цю ділянку лісу, не встановила контейнерів для сміття, і це шкодить лісу, екології, усім незручно, все це безвідповідально...* This sentence demonstrates the contrast between neutrality, the shade of objectivity in its construction and negative associations that it causes, having an extended informational background.

Consequently, the readiness to single out certain content from the given information and formulate judgments depends not only on the particular attitude, but also on the kind of sentence structure. One-compound sentences as a variant of this structure have a particular (and, at the same time, quite diverse) range of functions and shades being one of the common language tools in modern Ukrainian mass media.

When it is necessary to realize the expressive and evaluative pragmastylistic function, which is an important component of most literary and journalistic and analytical newspaper reports, predominantly one-component structures are chosen which are often subjected to generalized metaphorization as a result of the introduction of spoken syntax elements, verbal lexemes in particular, as *let's return (will return)*, *let's think (will think)*, *let's consider (will consider)* etc., to grammar center of definite-personal sentences, e.g.: *Але повернімося у вирій музичного свята* (Culture and life, 18.10.2020); *Погляньмо тепер на цю проблему з іншого боку* (Vinnychna, 03.01.2021). Such structures, undoubtedly, are irreplaceable means of intimization of presentation, the realization of one of the author's attitudes – appeal to joint actions, which additionally make the text more expressive, clearly outline the image of the author.

Structures bearing the meaning of statement of fact, obligation, necessity etc. are rather productive in language in modern Ukrainian mass media. This automatically shows active use of impersonal one-compound constructions

in this sphere, which have important for political journalism ability to make information impersonal, thus demonstrating a vivid national way of thought formation and expression with syntactic means. Compare: *Відкрито перше представництво Українського інституту за межами нашої країни* (Voice of Ukraine, 01.04.2023); *Презентовано платформу допомоги постраждалим* (Voice of Ukraine, 21.03.2023); *Весняну частину відбору завершено* (Voice of Ukraine, 30.03.2023).

Quite often the language of modern mass media combines several stylistic and syntactic methods. There are cases of combined one-compound sentences and other syntactic units. The most common is the use of one-compound sentences with syntactic repetitions (syntactic convergence), e.g.: *Everybody knows Katya Pushkaryova, a heroine of a soap opera. However, Tanya Pushkaryova is known only to the residents of her native Butova Dolyna – the village of Velykobahachanskyi district Poltava region* (Voice of Ukraine, 19.03.2021). Indefinite status in these sentences is combined with the category of intensity, which is achieved as a result of content superposition.

Conclusions and prospects for further development. The sphere of mass media outlines and restricts image tools to some extent, but in its counterpoint (about all life around) it is close to fiction losing only in amplitude

and variety of one-compound sentence use, making more expressive such of their properties as informativity, laconic brevity, dynamics, clarity of expression, minimal “descriptiveness” [4, p. 6]. In view of this, one-compound structure is a syntactic phenomenon which is the focus of attention of linguists. Such categories as functions of one-compound sentences, ways of their composition in the text and selection in specific communicative situations undergo new conceptualization in modern Linguistics.

Complete neutrality and lack of emotionality cannot be attributed to modern Ukrainian mass media, however, this is achieved by special means. Text fragments of affirmation, information, evaluation, questioning “are filled” with expressive means unusual in the context of communicative tasks, and one-compound structures hold a specific place among them. In view of this, a detailed consideration of various pragmatic stylistic shades and semantic peculiarities of one-compound sentences enables to get the most complete information about the intensity of their potential in non-standard plane of mass media sphere.

We see the prospect of further research in clarifying the correlation of semantic-syntactic and communicative-pragmatic properties of one-compound sentences in the context of personalization/depersonalization of the communicative plane of the media text.

BIBLIOGRAPHY

1. Коваль Л.М. Головний компонент односкладного речення в між'ярусних співвідношеннях : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2015. 40 с.
2. Близнюк Л.М. Односкладні речення із семантичним суб'єктом (на матеріалі поетичних текстів 50–60-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2007. 20 с.
3. Годз О.В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2013. 18 с.
4. Болюх О.В. Семантико-синтаксична структура безособового речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 1992. 16 с.
5. Вітрук Н.Л. Односкладні іменні речення в сучасній українській літературній мові: структура і функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2012. 20 с.
6. Сушинська І.М. Структурно-функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2000. 208 с.
7. Кухарева В.І. Комунікативний потенціал односкладних речень у науковому тексті (на матеріалі науково-технічної літератури) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 20 с.
8. Бондаренко О.Є. Функціонально-комунікативний потенціал односкладних речень у мові сучасних українських масмедіа : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпро, 2019. 20 с.
9. Завальнюк І.Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти : монографія. Вінниця : Нова Книга, 2009. 400 с.
10. Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення) : монографія. Київ : Наук. думка, 1973. 288 с.
11. Худолій А.О. Динаміка функціональних змін у мові американської публіцистики кінця ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 20 с.

REFERENCES

1. Koval, L.M. (2015) The main component of a monosyllabic sentence in interlevel relations: autoref. thesis ... doctor of Philological Sciences. Kyiv. P. 40.
2. Blyznyuk, L.M. (2007) Monosyllabic sentences with a semantic subject (on the material of poetic texts of the 50s and 60s of the 20th century): autoref. thesis ... candidate of Philological Sciences. Kharkiv. P. 20.
3. Godz, O.V. (2013) The syntactic structure of adverbial sentences in the Ukrainian literary language: autoref. thesis ... candidate of Philological Sciences. Kyiv. P. 18.
4. Boliukh, O.V. (1992) Semantic and syntactic structure of an impersonal sentence: candidate of Philological Sciences. Kyiv. P. 16.
5. Vitruk, N.L. (2012) One-compound nominal sentences in the modern Ukrainian literary language: structure and functioning: autoref. thesis ... candidate of Philological Sciences. Chernivtsi. P. 20.
6. Sushynska, I.M. (2000) Structural and functional types of nominative sentences in modern Ukrainian language: thesis of ... candidate of Philological Sciences. Donetsk. P. 3.
7. Kuhareva, V.I. (2003) Communicative potential of one-compound sentences in scientific text (based on scientific and technical literature materials): manuscript of dissertation ... candidate of Philological Sciences. Kyiv. P. 20.
8. Bondarenko, O.E. (2019) Functional and communicative potential of one-compound sentences in the language of modern Ukrainian mass media: autoref. thesis ... candidate of Philological Sciences. Dnipro. P. 20.
9. Zavalniuk, I.Y. (2009) Syntactic units in the language of the Ukrainian press of the beginning of the 21st century: functional and pragmalinguistic aspects: a monograph. Vinnytsia: Nova Kniga. P. 400.
10. Dudyk, P.S. (1973) Syntax of modern Ukrainian conversational literary language. Kyiv. P. 288.
11. Khudoliy, A.O. (2004) Dynamics of functional changes in the language of American political journalism at the end of 20th – beginning of 21th centuries: manuscript of dissertation ... candidate of Philological Sciences. Kyiv. P. 20.

УДК: 82.091:821[133.1+161.2]
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.1.3>

ФРАНЦУЗЬКІ Й УКРАЇНСЬКІ БАРОКОВІ ТЕКСТИ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА В МОВНО-СТИЛІСТИЧНОМУ ІНТЕР'ЄРІ

Олена Зінченко

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету
вул. Канатна, 112, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6433-1296
e-mail: olena.zinchenko@ukr.net

Тетяна Коляда-Березовська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин, суспільних комунікацій та ІТ-права
Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку
вул. Кузнечна, 1, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8470-7705
e-mail: kobertanya@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено складній проблемі визначення національної специфіки літературних творів мистецтва, які віддзеркалюють етнокультурну самоідентифікацію творчої особистості, що визнається речником культури, духовності, національного духу; особлива складність – коли це стосується такого примхливого, суперечливого і ще не уповні дослідженого явища, як літературне бароко. Метою даної статті є визначення мовних особливостей французьких й українських барокових текстів, оскільки мовний матеріал видається авторам особливо вдячним з огляду на «полярність» французького й українського варіантів бароко, представлених у творах мислителів минулого та сучасників. Аналіз художніх текстів бароково мислячих митців – носіїв національної ментальності дав можливість встановити співвідношення їхньої мовної й розумової інтенсії, відзначити істотну структурну специфіку французьких й українських барокових літературних текстів як особливого феномену, що й становило дослідницьке завдання. У результаті компаративного вивчення обраних текстів з'ясовано: позаяк естетичне в мові щільно пов'язане зі структурним, то правомірним може бути твердження про несхильність французького художнього мислення до барокової пишноти, надмірності, витіюватості, затемненості, тоді як бароковість українських майстрів проявляється передусім у гранично вишуканій, часом парадоксальній образності, вживанні рідкісної лексики, потенціюванні знакових ситуацій. Особливу увагу приділено антиномії концептуального розуміння ілюзорності пізнаваного й зображуваного: наголошується важливість в естетиці бароко для французьких митців розуміння й трансляції того, що світ постає як величезна театральна дія, а для системи українського бароко – морально-естетичний аспект сприйняття й зображення дійсності у призмі релігійних цінностей. У результаті зіставлення деяких виявів двох важливих культурологічних процесів, що відбуваються в межах французького й українського літературного бароко, мовного та естетичного, можна стверджувати: існує їх непросте взаємопереплетіння, зокрема, іманентні можливості мови великою мірою зумовлені національним менталітетом і, у свою чергу, деяким чином формують останній, сприяючи закріпленню в ньому певних рис; водночас цей мовно-духовний фактор латентно прокладає напрям, у котрому розвивається художнє явище – національне відгалуження всеєвропейського бароко.

Ключові слова: літературне бароко, естетика бароко, мовна й розумова інтенсія, етнокультурна самоідентифікація, антиномія буття, парадоксальна образність, ілюзорність.

FRENCH AND UKRAINIAN BAROQUE TEXTS: PORTRAIT TOUCHES IN THE LANGUAGE AND STYLISH INTERIOR

Olena Zinchenko

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Philology
Odesa National University of Technology
Kanatna street, 112, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6433-1296
e-mail: olena.zinchenko@ukr.net*

Tetiana Koliada-Berezovska

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of International Relations,
public communications and IT-law
State University of Intelligent Technologies and Telecommunications
Kuznechna street, 1, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8470-7705
e-mail: kobertanya@gmail.com*

Abstract. *The article deals with a complex topic of determining the national specificity of literary works, which reflect the ethno-cultural self-identification of a creative personality recognized as a spokesperson for culture, spirituality, and the national spirit; a special difficulty – when it concerns such a capricious, contradictory and not yet fully researched phenomenon as the literary baroque.*

The purpose of this article is to determine the linguistic features of French and Ukrainian baroque texts, since the linguistic material seems to be especially grateful to the authors in view of the 'polarity' of the French and Ukrainian baroque variants presented in the works of thinkers of the past and contemporaries. The analysis of the artistic texts of baroque-thinking artists-carriers of the national mentality made it possible to establish the ratio of their linguistic and mental intention, to note the significant structural specificity of French and Ukrainian baroque literary texts as a special phenomenon, which constituted the research task.

As a result of the comparative study of the selected texts, it was found out: since the aesthetic in the language is closely connected with the structural, it can be legitimate to claim that the French artistic thinking is not prone to baroque splendor, excess, ornateness, obscurity, while the baroque of Ukrainian masters is manifested primarily in extreme refined, sometimes paradoxical imagery, use of rare vocabulary, potentiation of iconic situations.

Special attention is paid to the antinomy of the conceptual understanding of the illusoryness of the cognizable and the depicted: the importance of understanding and broadcasting the fact that the world appears as a huge theatrical action is emphasized in baroque aesthetics for French artists, and for the Ukrainian baroque system – the moral-aesthetic aspect of perception and representation of reality in the prism of religious values.

The comparison of some manifestations of two important cultural processes taking place within the French and Ukrainian literary baroque, linguistic and aesthetic, allows us to assert: there is a complex intertwining of them, in particular, the immanent possibilities of the language are largely determined by the national mentality and in turn in some way shape the latter, contributing to the consolidation of certain features in it; at the same time, this linguistic and spiritual factor latently paves the direction in which the artistic phenomenon is developing – the national branch of the pan-European baroque.

Key words: *literary baroque, baroque aesthetics, language and mental intention, ethnocultural self-identification, antinomy of being, paradoxical imagery, illusoryness.*

Постановка проблеми. Виокремлення барокового стилю літературної творчості як особливого феномену зумовлено однією з тенденцій розвитку сучасної філологічної думки – дослідженням літературно-мистецьких явищ в руслі семіосоціопсихологічної парадигми текстової діяльності [1, с. 201], яку можна вважати базисним складником форму-

вання відкритого літературно-культурно-комунікативного простору, що постає як «діалог/полілог текстів» [2, с. 428]. Відомо, що проблема визначення національної специфіки мистецтва є надзвичайно складною, особливо коли це стосується такого примхливого, суперечливого й до того ж ще не уповні дослідженого явища, як бароко, зокрема, літературного.

Мета і завдання статті. Вважаючи мову найбільш інтимним та яскравим виразником національного художнього мислення, за мету даної статті маємо висвітлення результатів нашого дослідження щодо мовних особливостей французьких й українських барокових текстів, оскільки мовний матеріал видається нам особливо вдячним з огляду на «полярність» французького й українського варіантів бароко. При цьому автори дослідження є нескінченно далекими від наміру зробити зіставлення на користь тому чи іншому стилістичному варіантові барокового мистецтва Слова.

Предмет та об'єкт дослідження. Ми не ставимо за мету дослідити усі параметри світу літературного бароко у його французькому або українському варіантах, наше завдання – встановити співвідношення мовної можливості й розумової інтенсії бароково мислячих митців-носіїв національної ментальності, художні тексти яких є проявом цього, а також відзначити істотну структурну специфіку французьких й українських барокових літературних текстів, які й становлять предмет цього дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, є підстави говорити, з одного боку, про певну естетичну неповноту французького бароко. Адже не випадково один із авторитетніших дослідників французького бароко Жан Руссе, шукаючи йому місце серед інших явищ французької літератури XVII ст., висловив: замість «віку монохромного й такого, що поступально розвивається, вимальовуються декілька XVII сторіч, паралельних, які протистоять один одному та змішуються один з одним» [3, с. 9]. З іншого боку, одним із найяскравіших національних варіантів бароко визнано українське. І до того ж саме «бароко належить до найцікавіших з явищ... в українському мистецтві та літературі» [4, с. 197].

Звертаючись до мови обох народів, відзначимо їх істотну структурну несхожість.

Українське літературне бароко створювалося руською (або словенською, як тоді ще казали) мовою, яка вже в той час виявила свою надзвичайну красу та неабияку іманентну стійкість як до впливу наукової латинської мови, так і панівної польської. Іншим було ставлення до латини французьких мовців (і тому, безперечно, були підстави релігійного характеру).

Норма французької літературної мови формується у XVII ст., коли в ній під впливом латинської мови (точніше, через діяльність класицистів) закріпилась така риса, як нормативність, або представлення явища в узагальненому вигляді, без співвіднесеності зі зв'язками й деталями його конкретного існування. Це зумовлює таку особливість французького речення, зазначену багатьма дослідниками, як орієнтація на головне в ситуації, на предмет, стосовно якого в підпорядкованому до нього становищі описується фон і другорядні деталі. Підмет немовби створює потужне поле семантичної напруги; потрапляючи в це поле, деякі інші слова в реченні уточнюють своє значення залежно від підмета. І оскільки при цьому дієслівні деталі звичайно приносяться у жертву предметним, то в цілому французький кадр (тобто те зображення, на яке спрямований мисленнєвий погляд-думка/*мислепогляд*, або «об'єктив» мовця), виглядає *більш статичним*, ніж український. Інакше кажучи, у французькому реченні неможливе пересування уваги на деталі, а увага завжди фіксується на єдиному *смісловому центрі*.

В продовження цієї думки додамо також спостереження над особливістю простору у «французькому кадрі». Він (простір) є в картині дійсності ніби деталлю, аксесуаром обстановки, що знаходить своє втілення, зокрема, в нейтралізації просторових відмінностей за допомогою особливостей вживання прийменників й артиклів.

Отже, до внутрішніх, іманентних причин однотонності, сухості (застерегаємось: як для нашого слов'янського вуха!) і, отже, відносної художньої «безбарвності» французької мови слід віднести такі:

1) повтори схожих морфологічних елементів (внаслідок слабкості афіксального словотворення);

2) яскраво виражену тенденцію до нормативності мовних засобів, зокрема, суворо закріплений порядок слів у реченні;

3) явище нормативної недостатності, яке полягає в тому, що структура мови допускає більше матеріальних реалізацій, ніж відібрано й закріплено даною літературною нормою. Звідси, до речі, нормативна вимога уникати мовних сполучень, що відхиляються від усталених.

Головною психолого-естетичною стороною цих специфічних мовних процесів

є зростання абстрактності слова, а значить, збільшення кількісної бідності й семантичної нечіткості, а також несамостійність, підлеглість слів, які позначають якість, так би мовити певна «граматична немічність». Сюди прилучається похідна від латини тенденція мислити якості абстрактно, окремо від їх носіїв. А позаяк естетичне в мові щільно пов'язане зі структурним, то правомірним може бути висновок про несхильність французького художнього мислення до барокової пишноти, надмірності, витіюватості, затемненості.

Наголошуємо на тому, що у французькій мові з її магістральною ясністю і прямою не приживаються прикраси та вважаємо необхідним додати ще й таку важливу обставину, як згадані вище статичність і малорухливість знакової сторони французького дискурсу. А це вже унеможлиблює ту програмну динамічність, яку відомий дослідник бароко Г. Вьольфлін висуває на чільне місце в бароковій системі.

Певним чином обмежує арсенал художніх засобів ще й така риса французької мови, як метафоричність, завдяки якій метафора з могутнього поетичного чинника перетворилась на рядове явище мовної побутової практики (так словосполучення “se laisser abattre”, що давно втратило метафоричність і означає тужити, журитися, дослівно перекладається – «дозволити себе вбити», причому дієслово “abattre” вживається по відношенню до безсловесних тварин).

За нашими спостереженнями, французькі митці слова досягають художнього ефекту не за допомогою синтаксичних засобів, а шляхом рядоположення рідко поєднаних або незвичних слів. Наприклад, у вірші Сент-Амана (XVII ст.) “Le Contemplateur” («Споглядач») читаємо:

Je ly ces sacrez Testamens Ou Dieu, d'une
encre solemnelle,

Fait luire ses hauts mandemens [5, с. 24].

(Я читаю ці святі Заповіти, в яких урочистим чорнилом світяться високі Господні повеління).

У результаті виникає складне естетичне почуття, в якому чисто фонетичне «красиве звучання» сплітається із гострою думкою, що її так полюбляють французи.

Особлива принада для французького художнього мислення криється у несподіваному повороті мислі або просто мовного звороту. Згадаймо, наприклад, вірш Жака Превера “Au musée du Louvre” (У музеї Лувра), де розповідається, як музейний сторож, прокинувшись уночі від якогось шуму, з усмішкою шепоче: «Це нічого, це просто божевільний сміх Джоконди, з нею це трапляється». І, заспокоєний, засинає. Або інший вірш Жака Превера “Le chat et l’oiseau” (“Кіт і птах»), у якому банальна сентенція про те, що все треба доводити до кінця, вкладено в суто бароковий «концепт» напівз’їденої котом пташки, якій село влаштувало урочистий похорон, бо пташка було єдиною на все село. Маленька дівчинка несе труну з мертвою пташкою, а кіт, що йде поруч, хоче втішити дівчинку й каже: «Якби я знав, що ти будеш так сумувати, то з’їв би пташку цілком, а тебе запевнив би, що пташка полетіла туди, звідки не повертаються».

Звертає на себе увагу також відмінність змістовного характеру між французькими й українськими бароковими творами.

На нашу думку, духовний ареал українського бароко сягає за межі XVII–XVIII століть. Під чужими «іменами» (хімерна проза, неоромантизм, магічний реалізм, орнаментальність, карнавалізм) бароко живе в українській художній ментальності. Найбільш виразними речниками барокового / необарокового стилю [6] вважаємо Т. Шевченка, М. Гоголя, Ю. Яновського, М. Бажана, Л. Костенко.

Незважаючи на велику кількість сатирично-гумористичних віршів та віршів-трагедій, домінуючою атмосферою духовного ареалу українського бароко є серйозне сприймання й переживання буття. Послухаємо Ліну Костенко:

...Чорні
ансамблі
важкого
року.

Паніка м’язів. Бунт біології.
Душі на зламі. Століття на зламі [7].

Це життя, філософські роздуми, легенди, «гісторії» моралізаторського, повчального й драматичного характеру, трагічні почування

з приводу скоромишності життя й неспроможності людини пізнати абсолютну істину та досягти духовної досконалості. Тому й «Душа, як храм з очима древніх фресок.../ Все бачить. Все мовчить. Все далі понесе», – гранично вишукано зауважує наша світова поетеса, твори якої «є внеском у пробудження національної самосвідомості, у пошуки етнокультурної самоідентифікації особистості, ... національного духу» [8, с. 177].

Навпаки, у французьких барокових творах цілком відсутній елемент драматизму як світовідчуття.

Деякі характерні риси бароко своєрідно трансформуються в його українському та французькому варіантах. Так, наприклад, мінливість (не-постійність) як посутня/сутнісна категорія буття схиляє українського барокового митця до елегантної душевної скрухи, а іноді й уводить думку в глибини релігійно-філософських роздумів, як то у Л. Костенко: «...світ складається із див,/... кожен є собою ненадовго, – / все хтось когось на щось перетворив».

А французька раціоналістична ментальність, з підозрою ставлячись до такої «ідеальної» речі, як постійність, убаचाє в мінливості важливу рису естетичної та побутової свідомості, котру треба враховувати (не випадково Ж. Руссе в заголовку своєї книги поставив непостійність – Цирцею – на перше місце в числі основних рис бароко), проте не варто дозволяти їй псувати життя. І ось мінливість у французькому бароко стає засобом естетики, предметом вишуканої гри розуму. Навіть більше: якщо в житті й є щось постійне, то йому слід прикинутись непостійним: цього вимагають добрий смак і світський тон.

Виникає чітка естетична та поведінкова настанова аристократичного бароко: «не бути, а здаватись». Так своєрідно трансформується характерна барокова риса – *ілюзорність пізнаваного й зображуваного*.

Розглядаючи людину в системі принципів бароко, Ж. Руссе порівнює її з витворами італійського архітектора Бороміні. І як в ансамблях цього останнього фасад будівлі є основним елементом усієї будови, так само в моделі людини французького бароко (а це переважно світська людина – “un honnete homme”) зовнішні чесноти домінують над внутрішніми. Стають вимогою будь-які

форми «моральної оздоби» (“*decoration morale*”). Так позірне здобуває перемогу над сущим. З позицією «людина справжнього» (*l’homme de l’estre*) та «людина уявного» (*l’homme de paraistre*) ми зустрічаємось вже у поета та письменника барокової доби Агріпи д’Обінє в його творі «Пригоди барона Фенеста» (*Les Aventures du baron Fœneste*). Автор, суворий та войовничий протестант, оспівує видимість в образі куртуазного барона Фенеста (ім’я якого грецькою мовою означає «здаватись»), але все-таки перевагу віддає сущому – в особі кальвініста, добропорядного сільського жителя Ене (його ім’я грецькою мовою – «бути»). Отже, д’Обінє немовби хитається між вимогами світського тону й моральними міркуваннями.

Іншого відтінку набуває проблема барокової ілюзорності у французького теоретика «честі» (перша половина XVII ст.) Мере. Він висунув дві основні вимоги до порядної людини: гнучкість і природність. Риси ніби суперечливі, про такі, що, на погляд автора, доповнюють одна одну.

Ніщо так не сприяє щастю, – міркує Мере, – як «справляти враження поважної людини», але для цього треба бути такою справді. Таким чином, Мере пропонує грати самого себе. Відтак світ в етиці бароко постає як величезна театральна дія, або, за словами іншого генія барокко – В. Шекспіра, – «світ – це театр, а люди в ньому – актори». А один з літературних персонажів П. Корнеля твердить: «Найспритніші удавальники ті, хто мають репутацію найщиріших людей». Луною йому звучить визнання Ларошфуко, що щирість – це лише тонка удаваність.

Цікаво відзначити, що ілюзорність зовсім інакше осмислюється в системі українського бароко.

По-перше, це своєрідна хисткість художнього предмету завдяки тому «серпанку загадкових сяянь» (А. Макаров), що його огортає. По-друге, це морально-естетичний аспект сприйняття й зображення дійсності під кутом зору релігійних цінностей, а це було великою мірою притаманне митцям українського бароко. І на останньому місці перебуває суто формалістичний бік цієї категорії барокової естетики, який знайшов вияв у прийомі вишуканого й манірного віршування – у складанні так званих віршів-Протеїв.

Висновки. Отже, зіставляючи деякі вияви двох важливих культурологічних процесів, що відбуваються в межах французького та українського літературного бароко, – мовний та естетичний, – бачимо їх непросте взаємопереплетіння. Іманентні можливості мови, великою мірою зумовлені національним менталітетом, у свою чергу, деяким чином формують останній, сприяючи закріпленню в ньому певних рис. І водночас цей мовно-духовний фактор нечутно прокладає напрям, у котрому розвивається художнє явище – *національне відгалуження всеєвропейського бароко*.

В нашому сьогоденні є щось споріднене з добою бароко. Характеризуючи XVII сторіччя, М. Конрад влучно висловився про

перехідність доби бароко: «Це була епоха зіткнення двох великих антиномій – середньовічного й нового часу. Це була епоха, коли середні віки в останній раз, грізно і велично заявили про себе – і вже особливим голосом. Це була епоха, коли новий час ще плутано, але все впевненіше підіймав голову... Антиномії цих епох цілком неповторні та незвичайно напружені. Можливо, такі епохи складають, навіть, нервові вузли історії. Ми живемо зараз також в епоху великих антиномій, їх зіткнень (курсив наш. – О.З., Т.К-Б.). І знаємо добре, що новий час – також епоха великої гостроти. Тому ми нині, можливо, навіть ясніше зрозуміємо бароко, ніж раніше» [Цит. за: Скляренко Г, с. 389].

ЛІТЕРАТУРА

1. Dridzeová T.M. Jazyk informací a jazyk příjemce jako factory informovanosti (pokus o aplikaci psycholingvistických metod v sociologickém výzkumu). *Masová komunikace a propaganda*. Praha, 1975. S. 201–222.
2. Лотман Ю. Текст у тексті. Слово. Знак. Дискурс. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів : Літопис, 1996. С. 428–441.
3. Rousset Jean. La littérature de l'âge baroque en France. Circée et le Paon. Paris : Corti, 1954. 316 p.
4. Антонович Д. Українська культура. Мюнхен, 1988. 519 с.
5. Rousset Jean. Anthologie de la poésie baroque française. T. 1. Paris : Armand Colin, 1961. 288 p.
6. Скляренко Г. Необароко «української хвилі» кінця 1980-2000 років: національний досвід у контексті новітніх художніх спрямувань. *Збірник наукових статей пам'яті докторки мистецтвознавства Валентини Рубан*. Київ : ІМФЕ, 2019. 520 с. С. 384–425.
7. Костенко Л.В. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 559 с.
8. Kolyada-Berezovska T., Zinchenko O., Turetsky V. A concept model of national spirit through the lens of the ukrainian literary tradition. *Наук. вісн. Міжнарод. гуманіт. ун-ту. Серія Філологія*. 2017. № 31. Т. 1. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/10572>.

REFERENCES

1. Dridzeová T.M. (1975). Jazyk informací a jazyk příjemce jako factory informovanosti (pokus o aplikaci psycholingvistických metod v sociologickém výzkumu) [The language of information and the language of the recipient as a factory of information (an attempt to apply psycholinguistic methods in sociological research)]. *Masová komunikace a propaganda*. Praha. S. 201–222.
2. Lotman YU. (1996). Tekst u teksti. Slovo. Znak. Diskurs [Text within the text. Word. Sign. Discourse]. *Antolohiya svitovoyi literaturno-krytychnoyi dumky XX st.* L'viv: Litopys, S. 428–441 [in Ukrainian].
3. Rousset J. (1954). La littérature de l'âge baroque en France. Circée et le Paon [Literature of the Baroque Age in France. Circe and the Peacock]. Paris: Corti, 316 p.
4. Antonovych D. (1988). Ukrayins'ka kul'tura [Ukrainian culture]. Munich, 519 s. [in Ukrainian].
5. Rousset J. (1961). Anthologie de la poésie baroque française [Anthology of French Baroque Poetry]. T. 1, Paris, Armand Colin, 288 p.
6. Sklyarenko H. (2019). Neobaroko ukrayins'koyi khvyli" kintsya 1980-2000 rokiv: natsional'nyy dosvid u konteksti novitnikh khudozhnikh spryamuvan' [Neo-baroque of the 'Ukrainian wave' of the late 1980s–2000s: national experience in the context of the latest artistic trends]. *Zbirnyk naukovykh statey pam'yati doktorky mystetstvoznavstva Valentyny Ruban*. Kyiv: IMFE, 520 s. [in Ukrainian].
7. Kostenko L. V. Vybrane [Selected]. Kyiv: Dnipro, 1989. 559 s. [in Ukrainian].
8. Kolyada-Berezovska T., Zinchenko O., Turetsky V. (2017). A concept model of national spirit through the lens of the ukrainian literary tradition *Наук. visn. Mizhнарод. humanit. un-tu. Seriya Filolohiya*. № 31, t. 1. Dostupno z: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/10572>

ПРЕЦЕДЕНТНІ ЗАГОЛОВКИ З ТЕКСТІВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Оксана Назаренко

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна

orcid.org/0000-0002-4697-6100

Анотація. У статті проаналізовано прецедентні одиниці, які найповніше реалізовано в українському медіадискурсі, зокрема в заголовкових комплексах газетного тексту, що за походженням виокремлюємо з текстів масової культури. Такі заголовки легко сприймаються реципієнтами, вони не потребують глибокого тлумачення, їхній зміст перебуває на поверхні.

Доведено, що масова комунікація демонструє такий інтердискурсивний рівень взаємодії, з одного боку, газетний дискурс, а з іншого – цілісний масмедійний простір, основними формами репрезентації якого є кіно, телебачення, естрада, а також і безпосередньо газетно-журнальний дискурс. Спільний інформаційний простір уможливорює широке застосування і проникнення до газетного дискурсу різних елементів інших типів дискурсів масмедійного простору, а також їх масштабний характер.

Зазначено, що основну групу заголовків представляють назви кінострічок і мультиплікаційних фільмів та телевізійних серіалів. Використовують насамперед видозмінені назви зарубіжних кінострічок та цитати з відомих мультиплікаційних фільмів, добре відомих українському глядачеві. Цитати набули прецедентного статусу й певної афористичності, тому виправданим є вживання в газетному дискурсі.

Другою групою прецедентних заголовків є рекламний дискурс політичної тематики. Численні політичні слогани та гасла президентських, парламентських і регіональних виборів, що тиражувалися через зовнішню рекламу, широко вживаються в газетних статтях, переважно в трансформованому вигляді. У таких заголовках основний компонент – слоган – подається майже без змін, а вже другий, другорядний, є коментарем до слогану. Вони мають переважно двочленну будову: складаються з ядерного компонента, який має прецедентний характер, і допоміжного.

Проаналізовано третю групу прецедентних одиниць масової культури, що становить естрадний або шоу-дискурс, зокрема назви телепроектів, програм, цитати з авторських пісень та кінострічок. Більшість таких цитат подається у трансформованому вигляді, виключно лексичного рівня, тому реципієнт легко встановлює передтекст.

Ключові слова: прецедентний текст, заголовковий комплекс, газетний дискурс, масова культура, інтертекстуальність.

PRECEDENT TITLES FROM MASS CULTURE TEXTS IN UKRAINIAN MEDIA DISCOURSE

Oksana Nazarenko

Candidate of Philology,

Associate Professor at the Department of Applied Linguistics,

National University “Odessa Law Academy”

Fontanska road St., 23, Odessa, Ukraine

orcid.org/0000-0002-4697-6100

Abstract. The article analyzes the precedent units that are most fully realized in the Ukrainian media discourse, in particular in the headline complexes of the newspaper text, which are distinguished from mass culture texts by origin. Such headings are easily perceived and recognized by recipients. They don't require in-depth interpretation.

It has been proven that mass communication demonstrates such an interdiscursive level of interaction. On the one hand, newspaper discourse, on the other – a complete mass-media space. The main forms

of representation of which are cinema, television, pop music, as well as directly newspaper and magazine discourse. The common information space enables the wide application and penetration of various elements of other types of discourses in the mass media space into the newspaper discourse and their large-scale nature.

It is noted that the main group of titles is represented by the names of films and animated films and television series. First of all, they use altered titles of foreign films and quotes from well-known animated films for Ukrainian audience. Quotations have acquired a precedent status and a certain aphorism, so their use in newspaper discourse is justified.

The second group of precedent headings is advertising discourse on political topics. Numerous political slogans and slogans of presidential, parliamentary and regional elections which were replicated through outdoor advertising that is widely used in newspaper articles, mostly in a transformed form. In such headlines the main component slogan is presented almost unchanged. Secondary component is a comment on the slogan. They mainly have a two-part structure: they consist of a nuclear component, which has a precedential character and an auxiliary one.

The third group of precedent units of mass culture, which constitutes pop or show discourse including the names of television projects, programs, quotes from original songs and from films. Most of such quotes are presented in a transformed form exclusively at the lexical level, so the recipient easily establishes the pretext.

Key words: precedent text, titles complex, newspaper text, mass culture, intertextuality.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві особливу увагу науковців привертає вивчення медіадискурсу, зокрема газетного тексту. У науковому просторі дослідження прецедентних одиниць, що «з погляду інтертекстуальності є здебільшого прецедентно інтертекстуальними» [1, с. 421], актуалізовано працями багатьох науковців у різних жанрах текстів: Ж. Колоїз, О. Селіванової, О. Рябініної, А. Романченко, Г. Сюти, Н. Босак, Н. Кондратенко, О. Левка, Т. Соловйової, Ю. Великороди, Г. Ситар, Г. Касім, Л. Меркотан. І. Пахненко, С. Телетової.

В українському газетному тексті представлені заголовки, що містять різноманітні прецедентні феномени, їх «позначення та зміст добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальні й використовуються у когнітивному й комунікативному плані» [2, с. 591]. Специфіка їх реалізується у формі фразеологічних одиниць у засобах масової інформації [3, с. 338], також виявами у ремінісценціях, парафразах, алюзіях, цитатах, зокрема й у прозових творах [4, с. 55]. Актуальними є дослідження прецедентних газетних заголовків, які за походженням належать до народної творчості: прислів'я, приказки, прикмети, народні пісні, загадки, казки, що активно функціонують як у незміненому, так і в трансформованому вигляді [5, с. 151]. Прецедентні заголовки, в основі яких наявні різноманітні тексти зі скарбниці народної творчості, належать до найчастотніших у проаналізованому матеріалі [6, с. 287]. Особливості функціонування прецедентних ресурсів розглядають й у гумористичному

дискурсі в межах текстових жанрів анекдоти та жарти [7, с. 57] з метою прагматичного впливу на реципієнтів.

Мета дослідження – виявлення типологічних рис газетних заголовків на підставі актуалізації в них прецедентних феноменів, які походять із текстів масової культури. Поставлена мета передбачає вирішення таких конкретних **завдань**: проаналізувати заголовки газетних матеріалів з огляду на наявність у них прецедентних одиниць, які походять з текстів масової комунікації; здійснити атрибуцію прецедентних елементів і встановити текст-джерело; розподілити за групами прецедентні заголовки саме з текстів масової культури в українському газетному тексті.

Предметом дослідження є реалізація прецедентних одиниць в українському газетному тексті на рівні заголовкових комплексів та основного тексту аналітичних статей.

Об'єктом дослідження є мова газетних текстів сучасних українських видань.

Матеріалом дослідження послуговували заголовкові комплекси українських газетних видань «Дзеркало тижня», «День», «Високий замок», «Україна молода», «Львівська газета», «Галичина», «Українське слово», «Чорноморські новини», «Галичина», «Хрещатик».

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Заголовки, що містять прецедентні елементи, пов'язані з масовою культурою, становлять 16% від загальної кількості таких одиниць у газетному дискурсі. Такі заголовки легко сприймаються

й розпізнаються реципієнтами, вони не потребують глибинного тлумачення, їхній зміст – на поверхні. Проте вони є тимчасовими, а з плином часу зміст переважної більшості з них стає незрозумілим.

Найсталішу групу таких заголовків представляють назви кінострічок і мультиплікаційних фільмів, які набули особливої популярності, тому перевага надається комедійному жанру, напр.: *Особливості національної кризи* (ВЗ. 23.02.2009); *Особливості національного футболу навесні* (УМ. 03.03.2009); *Шум у великому місті* (16.09.2010); пригодницькому, напр.: *Сімнадцять миттєвостей «Файни»* (ДТ. № 6. 2009); *Сімнадцять миттєвостей «Ланоса»* (УМ. 01.04.2009); фантастичному, напр.: *Зоряні війни. У космосі зіткнулися американський і російський супутники* (УМ. 13.02.2009); *Чужі проти хижаків* (УМ. 21.03.2009); телевізійні серіали, напр.: *Багаті теж плачуть* (ЛГ. 06.01.2009), тобто це розважальні кінострічки. Використовують насамперед видозмінені назви зарубіжних кінострічок, добре відомих українському глядачеві. Саме тому можна іноді зустріти й назви або цитати з відомих мультиплікаційних фільмів, знайомих багатьом поколінням глядачів, напр.: *«Їжачок у тумані» чекає Ведмедика у кийвському сквері* (ВЗ. 27.01.2009); *Кодекс у тумані* (Д. 29.07.2010); *Ми в поросятах знаєм толк* (ВЗ. 04.04.2009) тощо.

Інтерес до кінематографа та стрімкий розвиток телебачення, завдяки якому кіно стало доступним, уможливив широке застосування у заголовках статей не лише назв кінострічок, а й окремих цитат з відомих та улюблених фільмів. Такі цитати вже набули прецедентного статусу й певної афористичності, тому цілком виправданим є їхнє вживання в газетному дискурсі, напр.: *В бій ідуть не «старики», а правонаступники...* (ВЗ. 13.05.2009); *Один на всіх* (ЛГ. 01.02.2009); *Дорвалися! «Це – мені. Це – теж мені...»* (ВЗ. 03.12.2010); *Не винна я – він сам прийшов!* (ВЗ. 30.12.2010); *Унав, втратив свідомість, опритомнів – гіпс...* (ЧН. 23.12.2011); *Студентка, красуня, розумниця... Хто в Італії найкрасивіший? Українки!* (ВЗ. 05.01.2011) тощо. Як бачимо, перевага знов-таки надається комедійним кінострічкам, що запам'яталися реципієнтам і стали улюбленими для кількох поколінь.

Взаємопроникнення двох типів дискурсів – кінодискурсу та газетного – зумовлює особливу знакову взаємодію: така взаємодія має знаковий характер у широкому розумінні, а не лише перенесення вербальних елементів одного тексту до іншого. Використання окремих текстових фрагментів (назв, цитат) кінострічки викликає в читачів не лише вербальні асоціації, а цілісні образи, здебільшого візуального й аудійного характеру, тобто задіяно кілька каналів комунікації. Можна говорити не про інтертекстуальність, а про інтердискурсивність, тому що взаємодія відбувається за різними каналами сприйняття та між різними типами дискурсу.

Загалом саме масова культура демонструє такий інтердискурсивний рівень взаємодії, з одного боку, газетний дискурс (конкретні заголовки статей), а з іншого – цілісний масмедійний простір, основними формами репрезентації якого є кіно, телебачення, естрада, а також і безпосередньо газетно-журнальний дискурс, який також належить до масмедійного. Спільний інформаційний простір уможливує широке застосування і проникнення до газетного дискурсу різних елементів інших типів дискурсів масмедійного простору, а також їх масштабний характер.

Основними дискурсивними взаємодіями, крім газетного та кінодискурсу, можна вважати газетний/реklamний і газетний/естрадний. Рекламний дискурс, що набув популярності в останні десятиліття, впливає на свідомість реципієнтів постійно. Політична реклама, що супроводжує кожні вибори в нашій країні, заповнила не тільки екрани телевізорів, а й поширена через зовнішні носії – біг-борди. Численні політичні слогани президентських, парламентських і регіональних виборів, що тиражувалися через зовнішню рекламу, звучали по телебаченню та радіо, набули статусу прецедентного тексту, тому широко вживаються в заголовках газетних статей – переважно в трансформованому вигляді, напр.: *Вона – це Батьківщина. Де Вона?* (ЛГ. 26.09.2010); *«Все для людей». Що «все»?* (ЧН. 09.10.2009); *Щаслива дитина – щаслива родина* (Г. 12.10.10); *Свободу не спинити* (УС. № 49. 2010); *«Будуємо Україну для людей». Список людей додається* (ВЗ. 30.12.2010). Такі заголовки добирають до матеріалів політичної тематики, що цілком зрозуміло: цитування слоганів у заголовках орієнтовано на «горизонт очікування реципієнтів», які звертаються до таких

матеріалів із метою ознайомлення з політичною аналітикою. У заголовках основний компонент – слоган – подається майже без змін, а вже другий, другорядний, є коментарем до слогану. Такі заголовки мають переважно дво-членну будову: складаються з ядерного компонента і допоміжного, ядерний має прецедентний характер.

Проте слогани і гасла як прецедентні висловлення використовувалися і раніше, навіть за радянських часів, коли активно вживали різноманітні політичні гасла, відомі і зараз. Хоч такі вислови втратили актуальність, вони зберігають тісний асоціативний зв'язок із політичним життям країни. А через певні паралелі із сучасністю набувають нового значення, тому досить частотні, напр.: *Мешканці усіх будинків, єднайтесь!* (ВЗ. 02.03.2009); *Татари всіх країн єднуються* (УМ. 21.05.2009); *Владу – народу. Принаймні владну будівлю* (УМ. 03.03.2009); *Єдність і боротьба протилежностей? Чи просто – єдність?* (ДТ. № 44. 2009); *Ніхто не забутий, ніщо не забуде* (Х. 03.11.2010); *Слава Україні! Героям – суд* (УМ. 13.01.2011) тощо. Такі гасла переосмислені в заголовках, що спричинює їхні трансформації, а не лише додавання другорядного компонента-коментаря. Іронічне ставлення авторів газетних статей до таких гасел передається через заміну окремих лексичних складників на інші, зниженої стилістики. Урочистий, піднесений характер первинних текстів нівелюється через подібні видозміни, тому в заголовках виникає іронічний підтекст.

Крім слоганів політичної тематики, в заголовкових комплексах вживають первинні і трансформовані рекламні слогани комерційного характеру, напр.: *Ви де? А ми – на морі* (ЧН. 17.07.2010); *У вас звучить «московська попса»? Ми йдемо до вас!* (ВЗ. 12.01.2011); *Не ходите на вибори? Тоді Мін'юст іде до вас* (ВЗ. 14.01.2011) тощо. Взаємопроникнення рекламного і газетного дискурсу зумовлене спільністю масмедійного простору, в якому вони функціонують, тому реципієнти реклами та читачі газет переважно належать до однієї групи реципієнтів.

Телевізійний канал комунікації, через який переважно поширюється масмедійний дискурс, на початку ХХ століття поступово стає основним джерелом продукування прецедентних текстів. Залежність аудиторії від

телебачення спричинює тиражування окремих висловлень і текстових фрагментів поза межами телевізійного простору: використання їх у заголовкових комплексах газетних повідомлень лише підкреслює масовий характер впливу телебачення на пересічну людину. З огляду на це прецедентного характеру набувають і назви гучних телепроектів та програм, напр.: *Старі пісні про Тимошенко* (Д. 13.05.2010); *Одне слово – старі пісні про голову* (ДТ. № 19. 2009). Науковці наголошують на тому, що реклама впроваджується способом паразитичної додатковості в когнітивну систему суб'єктів, в їхнє мовлення як прототексти.

Телебачення є основним інформаційним каналом для такого масмедійного різновиду дискурсу, як естрадний, або шоу-дискурс. До нього належать різні форми драматичних виступів, а також пісні. Останнім часом шоу-бізнес і його представники відомі більшості населення країни, а тексти популярних пісень знають напам'ять, тому цілком закономірним є їхнє вживання у заголовках газетних статей. Більшість заголовків з прецедентними елементами орієнтовані на такі пісні, що порушують вічні цінності, відомі кільком поколінням реципієнтів, тому позбавлені тимчасовості, напр.: *Від життя собачого коаліція стане кусючою...* (ВЗ. 29.01.2009); *Де ти моя, рибоокая, де?* (ДТ. № 46. 2008); *Погоня – в «гарячій крові»?* (УМ. 30.11.2010); *Із чого починається Батьківщина* (Д. 09.07.2010); *Чуєш, сурми заграли? Час мисливця настав* (Г. 02.11.2010). Ці пісні певною мірою видозмінено. Також використовують пісні з відомих кінострічок, напр.: *Острівець невеличкий...* (ВЗ. 05.02.2009); *Якби я був султан* (УМ. 19.01.2011) тощо.

Естрада як один з найяскравіших виявів масмедійної продукції потрапляє до кола джерел прецедентних феноменів, зокрема це цитати з відомих естрадних пісень, що стали шлягерами на певний період, напр.: *Погода в домі: туман з налипанням* (ДТ. № 5. 2009); *А «Білий лебідь» на суді* (УМ.03.03.2009); *Падають, падають, падають... люди* (Г. 16.12.2010); *А сніг не знав і падав...* (ВЗ. 02.12.2010); *А наостанок я скажу...* (ЧН. 15.01.2011) тощо. Більшість таких цитат подається у трансформованому вигляді, проте трансформації сягають виключно лексичного рівня [1, с. 422] – це заміна одного чи кількох лексичних компонентів, тому реципієнт легко встановлює передтекст.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, прецедентні заголовки за походженням з текстів масової культури становлять 16% від загальної кількості таких одиниць у газетному дискурсі. Вони представляють назви кінострічок і мультиплікаційних фільмів, телевізійних серіалів та цитати з них, які набули прецедентного статусу й певної афористичності, тому виправданим є вживання в газетному дискурсі. Також наявні прецедентні одиниці в політичних слоганах та гаслах різних виборів, що тиражувалися через зовнішню рекламу широко вживаються в газетних статтях, переважно в трансформованому вигляді. Проаналізовано групу прецедентних одиниць масової культури, що ста-

новить естрадний або шоу-дискурс, зокрема назви телепроектів, програм, цитати з авторських пісень та кінострічок. Більшість таких цитат подається у трансформованому вигляді, виключно лексичного рівня, тому реципієнт легко встановлює передтекст. У межах кожної групи наявні певні особливості перетворень, що вимагає ґрунтовного розгляду можливих трансформацій первинної форми прецедентних текстів, які стали передтекстом для прецедентних заголовків.

Перспективним напрямом подальших досліджень у межах опрацьованої проблематики вважаємо аналіз інтертекстуально-прецедентних одиниць на матеріалі сучасного українського постмодерністського тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сікорська В.Ю., Назаренко О.М., Мельник С.М. Структурні трансформації прецедентних заголовків у публіцистичному дискурсі. *New horizons of philological science* : Collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. С. 417–435.
2. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
3. Романченко А.П. Трансформовані фразеологічні одиниці в засобах масової інформації. Міжкультурна комунікація: проблеми та перспективи. Одеса – Тирасполь. 2012. С. 338–344.
4. Назаренко О.М. Інтертекстуальні одиниці у прозі Юрія Іздрика. *Культура слова* : збірник наукових праць. Вип. 90. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 55–64.
5. Назаренко О.М., Лазаренко С.В. Фольклорне походження прецедентних газетних заголовкових комплексів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Вип. 49. Одеса, 2021. С. 149–152.
6. Занько О.В. Вияви прецедентних феноменів у сучасному українському тексті ЗМІ. *Application of knowledge for the development of science*. 2023. Stockholm, Sweden. С. 286–288.
7. Пахненко І.І., Телетова С.Г. Феномен прецедентності в анекдотах та жартах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. Том 32 (72). № 5. Ч. 1. Київ, 2022. С. 57–62.

REFERENCES

1. Sikorska V.Yu., Nazarenko O.M., Melnyk S.M. (2021) Strukturni transformatsii pretsedentnykh zaholovkiv u publitsystychnomu dyskursi [Structural transformations of precedent headings in journalistic discourse]. *New horizons of philological science: Collective monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, S. 417–435 [in Ukrainian].
2. Selivanova, O.O. (2011) Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K, 844 s. [in Ukrainian].
3. Romanchenko A.P. (2012) Transformovani frazeolohichni odyntsi v zasobakh masovoi informatsii [Transformed phraseological units in mass media]. *Mizhkulturna komunikatsiia: problemy ta perspektyvy*. Odesa – Tyraspol. S. 338–344 [in Ukrainian].
4. Nazarenko, O.M. (2019) Intertekstualni odyntsi u prozi Yurii Izdryka. [Intertextual units in Yuriy Izdryk's prose]. *Kultura slova*. Vyp. 90. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho. S. 55–64 [in Ukrainian].
5. Nazarenko, O.M., Lazarenko, S.V. (2021) Folklorne pokhodzhennia pretsedentnykh hazetnykh zaholovkovykh kompleksiv [Folkloric origin of precedent newspaper headline complexes]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Vyp. 49. Odesa. S.149–152 [in Ukrainian].
6. Zanko, O.V. (2023) Vyiavy pretsedentnykh fenomeniv u suchasnomu ukrainskomu teksti ZMI [Manifestations of precedent phenomena in modern Ukrainian mass media text]. *Application of knowledge for the development of science*. Stockholm, Sweden. S. 286–288 [in Sweden].
7. Pakhnenko, I.I., Tielietova, S.H. (2022) Fenomen pretsedentnosti v anekdotakh ta zhartakh [The phenomenon of precedent in anecdotes and jokes]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Tom 32 (72). № 5. Ch.1. Kyiv. S. 57–62 [in Ukrainian].

УДК 801.81.398.23

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.1.5>

ІНТЕРВ'Ю ЯК ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Іван Нєнов

кандидат політичних наук,
заслужений журналіст України,
доцент кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-4312-7082
e-mail: kafedrafris@gmail.com

Вікторія Ногай

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Наталія Курасова

викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8672-0110
e-mail: uxnatali@gmail.com

Анотація. Стаття розкриває феномен інтерв'ю як діалогічного жанру в засобах масової комунікації. Автори використовують теорію, практику журналістської майстерності та соціологічні дослідження для створення нової класифікації видів інтерв'ю, зазначають умови, за яких відбувається інтерв'ю. Особливу увагу приділено інтерв'ю-портрету, який належить до теленубліцистичних нарисів, презентовано ознаки інтерв'ю-портрета та його підвиди.

Стаття описує, як створити цей жанр за вимогами психології взаємовідносин між адресантом та адресатом та як використовувати методи дедукції-індукції для підготовки інтерв'ю-портрета.

Автори розглядають різні аспекти підготовки й проведення інтерв'ю-портрета, звертаючи увагу на риторику адресата, його вербальні та невербальні комунікації, щоб донести до глядача якнайбільш повну та об'єктивну картину життя та думок героя, а також доходять висновку, що до усіх видів інтерв'ю є спільні вимоги.

У статті автори акцентують увагу на тому, що журналісти-професіонали повинні дотримуватися мовних норм та стандартів, аби забезпечити чітке та зрозуміле висловлювання, а використання питомих українських слів сприяє збереженню та розвитку української мови.

Результатом дослідження стала систематизація різних видів інтерв'ю та розроблення методики підготовки й проведення інтерв'ю-портрета.

Стаття є корисним джерелом для журналістів, викладачів та студентів журналістики, які бажають збільшити свої знання та навички у проведенні інтерв'ю, зокрема інтерв'ю-портретів.

Ключові слова: бесіда, діалог, дискусія, діалогічні жанри, інтерв'ю, інтерв'ю-портрет, методи дедукції-індукції, мовна грамотність, мовна комунікація, мовна культура, телевізійний нарис.

INTERVIEW AS A SOURCE OF LANGUAGE COMMUNICATION DEVELOPMENT IN THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE

Ivan Nenov

*Candidate of Political Sciences,
Honored Journalist of Ukraine,
Associate Professor of the Department of Pre-university Training
Odesa National Maritime University
34, Mechnikova Str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4312-7082
e-mail: kafedrafris@gmail.com*

Victoriia Nogai

*Senior Lecturer at the Department of Pre-university Training
Odesa National Maritime University
34, Mechnikova Str., Odesa, Ukraine
e-mail: viktoriya_n@ukr.net*

Natalia Kurasova

*Lecturer of the Department of Pre-university Training
Odesa National Maritime University
34, Mechnikova Str., Odesa, Ukraine
e-mail: yxnatali@gmail.com*

Abstract. *The article reveals the phenomenon of the interview as a dialogic genre in the media. The authors use the theory, practice of journalistic skills and sociological research to create a new classification of interview types; and specify conditions under which an interview takes place. Particular attention is paid to the interview-portrait, which belongs to television journalistic essays. The features of an interview-portrait and its subtypes are presented.*

The article describes how to create this genre in accordance with the requirements of the psychology of the relationship between the addresser and the addressee, and how to use deduction and induction methods to prepare an interview-portrait.

The authors consider various aspects of preparing and conducting an interview-portrait, paying attention to the addressee's rhetoric, his verbal and non-verbal communication in order to convey to the viewer the most complete and objective picture of the hero's life and thoughts. The authors also conclude that all types of interviews have common requirements.

In the article, the authors emphasize that professional journalists must adhere to language norms and standards to ensure clear and understandable statements, and the use of specifically Ukrainian words contributes to the preservation and development of the Ukrainian language.

The study resulted in the systematization of different types of interviews and the development of a methodology for preparing and conducting a portrait interview.

The article is a useful source for journalists, lecturers and students of journalism who want to increase their knowledge and skills in conducting interviews, including portrait interviews.

Key words: *conversation, dialog, discussion, dialogic genres, interview, interview-portrait, deduction and induction methods, language literacy, language communication, language culture, television essay.*

Постановка проблеми. У сучасному світі діалогічний жанр інтерв'ю стає все більш популярним, особливо в електронних засобах масової комунікації, які займають значне місце в нашому житті. Проте, щоб інтерв'ю було ефективним та якісним, необхідно врахувати вимоги до його побудови. Одна з головних умов комунікаторів є дотримання теорії мовної комунікації, яка забезпечує спілкування та мислення людей.

Мета статті – розкрити феномен інтерв'ю як діалогічного жанру в засобах масової комунікації та підкреслити, що інтерв'ю також є джерелом розвитку комунікації в українському інформаційному просторі. З точки зору мовознавства, учасники розмови мають дотримуватися норм літературної мови та уникати в розмові росіянізмів, англіцизмів та суржику. Будуючи драматургію інтерв'ю, для осмислення діалогу треба дбати

про правильне наголошування слів та інтонаційне забарвлення, роблячи мовні акценти, особливо на логічні та змістовні наголоси. Спираючись на теорію та практику журналістської майстерності, певні соціологічні та мовознавчі дослідження, створити нову класифікацію видів інтерв'ю. Особливу увагу приділити інтерв'ю-портрету, який належить до телепубліцистичних нарисів і прийомів покращення грамотності серед комунікантів.

Автори статті вважають, що побудова інтерв'ю в засобах масової комунікації вимагає специфічного підходу, який враховує особливості цього жанру та взаємодії його учасників у цифровому середовищі. Застосування оптимальних методів та технік побудови інтерв'ю може допомогти забезпечити ефективну мовну комунікацію та позитивний результат для обох сторін в українському інформаційному просторі.

Дослідження інтерв'ю в засобах масової комунікації є актуальним та цікавим для багатьох українських учених і сприяють покращенню якості журналістських матеріалів в Україні та за її межами.

Серед них можна виділити Н. Симоніну, яка у дослідженні висвітлює питання створення класифікації сучасного телевізійного інтерв'ю. Зважаючи на узагальнення досвіду світових дослідників журналістикознавства, мовної комунікації та практики застосування різних типів інтерв'ю у світовому та українському телебаченні, дослідниця наводить аргументи на користь необхідності створення класифікації інтерв'ю за формою, змістом і тональністю [1].

Оксана Гарачковська осмислює жанрові особливості інтерв'ю, де теоретико-методологічною базою дослідження стали праці сучасних журналістикознавців. Зокрема, специфіку жанроутворення в масмедіа досліджує І. Артамонова. Прояв мультимедійності при адаптації інформаційних жанрів в інтернеті вивчає Н. Виговська. Вивченню телевізійного інтерв'ю з позицій семантичного і прагматичного аспектів присвятила своє дослідження Т. Попова тощо [2].

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що журналіст є дослідником політичних, економічних, соціальних, духовних та морально-етичних явищ у соціумі. Одним з дійових засобів журналістського дослідження є інтерв'ю. Цей розповсюдже-

ний жанр дає можливість відповісти громадськості на різноманітні хвилюючі соціальні питання, розв'язати проблеми гуманістичного змісту. Світ знає багато прикладів, коли інтерв'ю об'єднувало, гуртувало суспільство і навпаки. Тому цей жанр займає особливе місце серед діалогічних та монологічних жанрів журналістики, мовної комунікації та використовується як інструмент впливу на суспільство.

Як відомо, мовна комунікація здійснюється між комунікантами – від адресанта до адресата за допомогою діалогу. Одним з найпотужніших інструментів спілкування є інтерв'ю. Українські вчені філологи, відомі фахівці з теорії мовної комунікації О. Семенюк та В. Паращук вважають, що «мовна комунікація – один із способів існування мови разом з мовою та мовленням. А мова і мовлення є аспектами одного феномену – специфічного серед людської діяльності, який забезпечує спілкування та мислення людей». Знання особливостей мовної комунікації створює підґрунтя для роботи щодо покращення мовної культури вчителів-філологів, журналістів, перекладачів тощо [3].

Інтерв'ю, з англ. interview «зустріч, побачення», походить від фр. ст. entrevue «побачення», пов'язаного з дієсловом (s')entrevoir «зустрічатися, бачитися», утвореним з префікса entre- «між-, серед-», і дієслова voir «бачити» [4].

Перші інтерв'ю з'явилися у Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Спочатку були усні інформування. До нас дійшла стародавня грецька легенда про Геме – покровительку інформації. У неї (за легендою) було сто вух та сто очей. Вдень вона згори дивилася вниз і запам'ятовувала, що відбувалося у місті. А вночі розповідала спеціальним людям (своїм помічникам), що вона бачила, а ті передавали містянам достовірні чи брехливі чутки. До речі, у той час не було у сучасному розумінні цензорів. Вони з'явилися пізніше. З часом на стінах з'являлася актуальна інформація, потім її записували на дощечках, які покривалися гіпсом, у кінці-кінців – і на папері. Так в паперовому виді вперше вийшли діалоги Платона, які є праобразом аналітичного або дискусійного інтерв'ю.

Деякі вчені умовно розподіляють інтерв'ю на інформаційні та неінформаційні, плутаючи з класичним видом інтерв'ю. Автори

статті вважають, що всі види інтерв'ю мають інформаційну насиченість за змістом та інформують респондентів. А мета журналістів – інформувати – переконувати – спонукати до дій чи ухвалення рішень. Це триєдине завдання журналістської майстерності, в якій особлива увага приділяється вимогам до мовної комунікації, а особливо в українському інформаційному просторі.

Умови, за яких відбувається інтерв'ю:

1. У співбесіді беруть участь дві й більше людей. Діючі особи – журналіст та адресат чи адресати.

2. У процесі діалогу повинна з'явитися думка – це предмет розмови, тема для обговорення.

3. Думки будуть зрозумілими тільки тоді, коли учасники зустрічі спілкуватимуться однією мовою.

Отже, щоб інтерв'ю відбулося, необхідна належність суб'єкта, адресата, предмета розмови та спільна мова. Пам'ятати, що головною діючою особою в інтерв'ю є адресат (той хто дає інтерв'ю).

Спілкування – це складний процес взаємодії між людьми, далеко неоднозначний. Тому існують такі види спілкування:

1) контакт-дистанційне;

2) усно-письмове (з урахуванням форми мови, що використовується);

3) діалогічно-монологічне (у залежності від змінної та постійної позиції: я – промовець, а ти – слухач);

4) міжособистісно-масове (зважаючи на кількість учасників) [5].

Останнє десятиліття українську журналістику завжди цікавило жанрове розмаїття газет, телебачення та інтернет-ресурсів. І завжди інтерв'ю в деяких засобах масової комунікації займає переважно домінуюче місце. В Одеській області в 2003 році Одеська регіональна організація національної спілки журналістів України замовила Соціологічному інформаційно-дослідницькому центру «Пульс» дослідження з цієї тематики. Місяць розподілились таким чином:

1. Газети:

Розширені інформації та коментарі.

Проблемні статті.

Подієве інтерв'ю.

2. Радіо:

Інформаційні повідомлення (унікальні, розширені та коментовані).

Інтерв'ю подієві, бліцопитування.

Монологічні жанри – виступи політиків, діячів культури, освіти та мистецтва.

3. Телебачення:

Інформаційні повідомлення.

Інтерв'ю проблемні.

Інтерв'ю-портрети.

Бліцопитування (інтерв'ю-анкети).

Ток-шоу.

Журналістська спільнота зробила тоді такі висновки:

1. Жанрова палітра у ЗМІ збіднена.

2. Звернути увагу на використання репортажів, нарисів.

3. Посилити оперативність матеріалів.

4. Мало матеріалів для молодіжної аудиторії.

5. Посилити зворотний зв'язок редакціям газет, радіо, телебачення та інтернет-виданням зі своїми аудиторіями.

6. Використовувати в телеэфірах полемічні жанри, які з року в рік набувають популярності.

Якщо говорити про сьогоднішні засоби масової комунікації, то вони стали більш оперативними, емоційними, на жаль, осучаснені військовими репортажами з поля бою з російськими окупантами. Сподіваємося, що цей жорстокий період у нашому українському суспільстві закінчиться перемогою. І він є, особливо для молодих журналістів, не тільки школою мужності, а й надалі, у мирному житті, школою досвіду та високого кредиту довіри до журналістської спільноти. А прикладів у нас багато: це і творчість Дмитра Гордона, Наталі Влащенко, Савіка Шустера, Олексія Суханова, це багато інших вже молодих перспективних журналістів. Впевнені, що якби таке дослідження провели сьогодні, то в журналістській палітрі перемагали б інтерв'ю аналітичні, дискусійні, інтерв'ю-портрети та репортажі.

На основі існуючих діалогічних жанрів формуються нові соціально пріоритетні види інтерв'ю під впливом динамічного розвитку громадського суспільства. Пропонуємо класифікацію різних видів інтерв'ю.

Класифікація різних видів інтерв'ю

| | | | | | | | |
|-------------------|---------------------|------------------|------------------|-----------------|---------------|---------------|-----------------|
| класичне інтерв'ю | аналітичне інтерв'ю | подієве інтерв'ю | інтерв'ю-портрет | інтерв'ю-анкета | бліц-інтерв'ю | флеш-інтерв'ю | пресконференція |
|-------------------|---------------------|------------------|------------------|-----------------|---------------|---------------|-----------------|

Дуже часто деякі журналісти плутають бесіду з діалогом. Якщо в інтерв'ю у більшості головною особою є інтерв'юваний, то в бесіді діалог проходить на рівних, тобто навантаження однакове і на журналіста, і на гостя (вони можуть коректно перебивати один одного, доповнювати, робити свої особисті висновки). У процесі діалогу жанри змішуються один із одними. Практика свідчить, що жанру в чистому виді не буває [6].

Аналіз драматургії інтерв'ю-портрета ми схильні вважати художньо-публіцистичним. Погодьтеся, він композиційно будується за літературними вимогами.

Ознаки інтерв'ю-портрета:

1. Кількість учасників зустрічі всього двоє, а не більше.

2. Форма зустрічі будується на основі питань-відповідей (з класичних інтерв'ю запитання – що? де? коли? мають більше інформативну спрямованість; з аналітичних інтерв'ю запитання – що? де? коли? як? яким чином? з якою метою?), предмет розмови за методом індукції чи дедукції, тобто від загального до часткового й навпаки; тут притаманна аналітичність і тому обидва співрозмовника ведуть діалог на рівних.

3. За змістом поділяються на:

Події інтерв'ю базуються на основі актуальної сьогоденної події (наприклад, фахівець тлумачить ухвалені рішення щодо пенсійної реформи).

Інтерв'ю-анкета: короткі два запитання – так чи ні (наприклад, проводиться серед покупців магазину солодощів).

Бліцінтерв'ю (з німецької – блискавка): співрозмовнику журналіст ставить запитання з трьома варіантами відповіді, треба вибрати одну (наприклад, де б ти хотів жити? У Черкасах, Харкові чи Одесі?). Таких запитань може бути до семи варіантів відповідей. Вони в результаті діалогу дають можливість дізнатися про подальші нереалізовані плани гостя.

Флешінтерв'ю (з англійської – швидке) – це коротке інтерв'ю з місця події (наприклад, вручення нагород на урочистих святах).

Останнім часом художньо-публіцистичні інтерв'ю-портрети (нариси) завершуються короткими бліцінтерв'ю, інтерв'ю-анкетой та флешінтерв'ю. Відповіді співрозмовника журналіста доповнюють його портрет.

Автори статті вважають, що інтерв'ю-портрет можна віднести до діалогічного жанру інтерв'ю.

Діючих осіб пресконференції троє: пресекретар (ведучий заходу), чиновник, який відповідатиме на запитання журналістів та група респондентів (журналісти ЗМІ).

Обов'язки пресекретаря:

1. Представляється, називає свою посаду, прізвище, ім'я, по батькові.

2. Представляє чиновника, який відповідатиме на запитання журналістів (називає його посаду, прізвище, ім'я, по батькові).

3. Називає тему конференції.

4. Зосереджує увагу на пресрелізі, який підготувала пресслужба та заздалегідь розіслала журналістам. У ньому даються конкретні цифри, факти, приклади, які журналісти у своїх матеріалах можуть використати.

5. Знайомить з регламентом роботи пресконференції.

6. Надає слово чиновнику для виступу.

Роль чиновника на пресконференції:

1) виступає, не порушуючи регламент;

2) його виступ триває 7 хвилин і називається вступним словом;

3) зупиняється на основних проблемах теми;

4) бажано, щоб чиновник у виступі використовував технічні засоби для демонстрації схем, таблиць, діаграм, малюнків тощо;

5) чиновник дякує за увагу і готовий відповідати на запитання журналістів.

Роль журналістів на пресконференції:

1) представляється – називає свою посаду, засіб масової інформації в якій працює;

2) питання повинні бути конкретними, лаконічними та необразливими.

3) Завершує збори (пресконференцію) пресекретар, яка дякує і журналістам, і чиновникові за плідну роботу.

Примітка:

1. Після пресконференції журналісти засобів масової комунікації та інтернет-видань можуть запросити чиновника дати інтерв'ю.

2. Якщо чиновник не зміг або не готовий був відповісти на запитання, він зазначає, що відповідь він надішле протягом одного-двох днів адресату в письмовій формі.

3. Якщо ведуча-жінка, то до аудиторії входить вона першою, а за нею чиновник. Таким же чином вони й виходять із аудиторії (за етикетними нормами).

4. Організаторам пресконференції треба звернути увагу на одну дуже делікатну деталь – вік та стать: якщо і ведуча, і керівник установи жінки, то входить і виходить з аудиторії першою та, хто старше за віком. Якщо ведучий та чиновник – чоловіки, то входить і виходить із аудиторії першим, той, хто старший за віком. Якщо ведуча-жінка, а чиновник – чоловік, то бажано, щоб першою зайшла жінка. Винятком є подібні наради в дипломатичних установах. Незважаючи на вік і посаду, першими на пресконференцію заходять і виходять дипломати, які мають вищу посаду.

Із досвіду роботи ми дійшли висновку, що в усіх видах інтерв'ю є спільні вимоги:

1. Не ставити адресату в одному запитанні два чи три одразу.

2. Пам'ятати відомі висловлювання давньогрецького філософа Сократа: «Я знаю, що я нічого не знаю». А також «Почни говорити, щоб я тебе побачив».

3. Готуючись до будь-якого виду інтерв'ю, пам'ятаймо ще одну античну мудрість: «Говори, що знаєш, але не говори все, що знаєш».

4. Якщо гість теле-радіопередачі або статті в інтернет-виданні відповідає затягнутим монологом, керуйтеся народною мудрістю: «Економ слова, щоб словам було тісно, а думкам було просторо».

5. Публічно не використовуйте «слова-табу» (непристойні, вульгарні, брудні та образливі слова). Такі слова ведуть до бездуховності. На жаль, останнім часом інколи в українських теле-радіопрограмах ведучі чи гості дозволяють собі вживати матерні слова. Наприклад, Гео Лерос, народний депутат України, блогер, у своїй телепрограмі щодо претензій на адресу Адміністрації Президента України використовував брудні матерні слова. До речі, ненормативна лексика передалась українцям ще в 17 столітті московитами, бездуховними загарбниками. І сьогодні «зразком» такої лексики є промови російського антиукраїнця Соловйова та його пропагандистської телебанди, які є асоціальними політичними елементами, що ігнорують традиційні культурні цінності, користуючись примітивним соціальним жаргоном, підтримуючи окультні погляди та матюки. Ця брудна ідеологія отруїла російську громадськість і сприймається нею як норма.

Гадаємо, що наш мовний омбудсмен повинен слідкувати й реагувати на засмічення лексичних норм в українській мові, стежити за вживанням журналістами лише літературних та питомих українських слів. Ніде правди діти, в журналістських матеріалах можна почути: замість «зокрема» – у тому числі; замість «обабіч» – з двох сторін; замість «на протязі» – протягом тощо.

На центральному телебаченні настав час відкрити мовну програму, для всіх верст населення, яка б популяризувала культуру української літературної мови, розкривала всі її багатства, необмежені можливості та милозвучність.

6. «Гримить лише те, що пусте всередині», як зауважував У. Шекспір.

7. Не порушуйте кордони особистого простору інтерв'ююваного (особливо це стосується сімейного стану гостя).

8. Не забуваймо, що журналіста можна охарактеризувати, наскільки вдало він побудував портрет, завдяки його цікавим питанням. Наскільки вони вдалі, несподівані для співрозмовника – настільки відповіді в інтерв'ю будуть ґрунтовними, цікавими та щирими.

9. Використання гарної та грамотної мови має значний вплив на сприйняття слухачами. Ось кілька причин, чому це важливо:

Зрозумілість та чіткість: Правильна вимова допомагає передати ідеї та повідомлення зрозуміло та чітко.

Довіра та авторитет: Використання добірної мови є ознакою дбайливості про мову та професіоналізму. Це додає журналістам авторитету та впливає на довіру аудиторії. Коли слухачі чують, що журналіст правильно та вмело вимовляє слова, вони більш схильні приймати його повідомлення серйозно.

Вплив на мовне середовище: Журналісти мають великий вплив на мовне середовище, і їхня вимова може сприяти підвищенню якості мовлення серед населення. Грамотна вимова слів допомагає виробляти правильні звукові моделі та уникати поширених помилок у мовленні.

Популяризація української мови. Чиста та красива вимова українських слів сприяє популяризації української мови саме через орфоепічний аспект. Вишукана вимова додає привабливості та привертає увагу до мови,

стимулюючи бажання вивчати та використувувати її.

Говорячи про інтерв'ю-портрет, необхідно зазначити, що він відноситься до публіцистики. Слово в такому виді інтерв'ю є образотворчим засобом, а форма спілкування – діалогом. Готуючи своєрідний нарис на телебаченні, газеті, рідше на радіо, головне – полюбити свого героя, щоб із моря матеріалу знайти і вибрати найбільш вдалу інформацію й подати її для розкриття портрета героя. У цьому і є рівень професіоналізму, компетентності журналіста та його майстерності.

Інтерв'ю-портрет – це глибоко психологічний жанр. Він вимагає окремого дослідження в окремій науковій статті. Тільки додамо, що готується такий вид інтерв'ю довго. Журналіст занурюється в долю майбутнього співрозмовника та переживає його життя.

Інтерв'ю-портрет останнім часом розподіляється на кілька підвидів:

1. В основі розмови використовуються висловлювання співрозмовника з газетних матеріалів та електронних засобів масової комунікації минулих років. Цей прийом застосовується журналістом частіше з політиками, громадськими діячами, екскурівниками держави, області, щоб дізнатися чи поміняв свою точку зору гість. Наприклад, Дмитро Гордон, відомий український журналіст, вдало в інтерв'ю-портретах використовує цей прийом.

2. Дуже рідко в основі діалогу в інтерв'ю-портреті використовується фотознімок співрозмовника. «Сімейний альбом», так називалась популярна у кінці 70-х – всередині 80-х років телепрограма Одеської студії телебачення. Фотознімок є яскравим документом, вагомою рисою в житті співрозмовника. Гортаючи сімейний альбом, герой програми розказує ведучому, чому ця світлина така цінна для нього. Саме фотознімки (фотодокументи) найкраще розкривають портрет героя. Гості таких телепрограм не могли стримувати емоції: то плакали, то сміялися, згадуючи людей, з якими вони разом долали тяготи Другої світової війни, працювали в мирний час. У цілому, розповіді гостей за допомогою фотодокументів з сімейного альбому яскраво розкривали портрет нашого сучасника. Цей вид інтерв'ю прийнято називати біографічним.

3. Інтерв'ю-портрет з року в рік стає популярним жанром в українській журна-

лістиці. Особливо вдалимими і хвилюючими є діалоги з молодими професійними воїнами ЗСУ. Всі вони вражають наше суспільство своєю любов'ю до України, патріотизмом, невичерпаним бажанням дійти до перемоги. Такі інтерв'ю будуються як класичні, тобто питання-відповідь.

Дуже вдалий приклад класичного інтерв'ю-портрета є діалог журналістки Наталі Мосійчук з Валерієм Куром, засновником Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією в Україні. Журналістка створила цикл інтерв'ю в рубриці «Право на владу». Вона ставить дуже слушні, гострі, злободенні питання своєму співрозмовнику, а він дає характеристики етапів розбудови України через діяльність українських президентів.

4. До нових підвидів інтерв'ю можна додати ювілейні (з приводу ювілею відомої людини).

5. Назва наступного інтерв'ю-портрета ще не визначена до кінця, але воно має велику перспективу. У кадрі немає ведучого (це суттєво телевізійний піджанр). Будується він таким чином: на телеекрані йде фрагмент сюжету, а після сюжету в титрах ставлять герою запитання, на які він дає відповіді. Такий прийом використовується в інтерв'ю-портретах із людьми мистецтва (акторами, режисерами, композиторами, сценаристами, письменниками).

Журналістська практика переконує, що інтерв'ю має тривати від 1,5-29 хвилин. Тривалість інтерв'ю залежить від жанру та піджанру, який вибрав журналіст (флешінтерв'ю, бліцінтерв'ю, інтерв'ю-анкета). Вони тривають коротко, недовго. А всі інші підвиди інтерв'ю-портретів тривають до 29 хвилин.

Висновки і перспективи подальших розробок. Щодо інтерв'ю, як і до будь-якого іншого жанру, то головним вмінням журналістської майстерності є вміння слухати героя. Як свого часу зауважили китайські вчені, ведучий повинен слухати очима, вухами та серцем. І тільки тоді, на наш погляд, кожне журналістське слово відгукнеться у серцях наших читачів, слухачів і глядачів. У цьому є соціальна значимість і зворотний зв'язок із аудиторією засобів масової комунікації. Це по-перше. А по-друге, журналісти є носіями літературної мови, зразками відродження та її вихолощення від неунормованих слів. Журналісти, володіючи гарною

вимовою, сприяють збереженню та популяризації національної мови як важливої складової культурного доробку.

Перспективами подальших досліджень є визначення функціональних аспектів мови

в інтерв'ю та її ролі у взаємодії між журналістом та інтерв'юваним. А також виявити типові мовні стратегії, які використовуються для вираження думок, пояснення, переконання, створення атмосфери тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Симоніна Н. Класифікація сучасного телевізійного інтерв'ю / *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Випуск 27. С. 9.
2. Гарачковська О. Жанрові особливості інтерв'ю в сучасному інформаційному просторі. *Український інформаційний простір*. № 1 (7). 2021. С. 86–93. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(7\).2021.233879](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(7).2021.233879).
3. Семенюк О.А., Паращук В.Ю. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія». 2010. 240 с.
4. Етимологічний словник української мови / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 7. 632 с.
5. Нік Морган. Сигнали впливу. Як переконувати і контролювати людей. Київ : Видавництво Харків, 2015. 256 с.
6. Лизанчук В.В. Телевізійна та радіожурналістика : зб. наук. праць. Вип. 9. Ч. 1 / гол. ред. ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 384 с.
7. Дорошенко С.І., Дудик П.С. Вступ до мовознавства. Київ, 1971. С. 6.
8. Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. Київ : ВЦ «Просвіта», 2001. 204 с.
9. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А – Л. С. 260.
10. Волков А. Лексикон загального та порівняльного літературознавства . Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 151–634.
11. Яковець А. Телевізійна журналістика: теорія і практика : підручник. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 240 с.
12. Карпенко В.О. Журналістика: основи професійної комунікації : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. за спец. «Журналістика» / М-во освіти і науки України, Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. Київ, 2002. 348 с.

REFERENCES

1. Symonina, N. (2012) Classification of modern television interviews / *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social communications*. Issue 27. P. 9.
2. Harachkovska, O. (2021) Genre features of interviews in modern information space. *Ukrainian Information Space*, 1(7), p. 86–93. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(7\).2021.233879](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(7).2021.233879)
3. Semeniuk, O.A. (2010) *Fundamentals of speech communication theory: [textbook]* / O.A. Semeniuk, V.Yu. Parashchuk. Kyiv: VC “Academia”, 240 p.
4. *An Etymological dictionary of the Ukrainian language: Potebnya Institute of Linguistics. Scientific thought*. (1982). Kyiv, Vol. 7. 632 p.
5. Nick, Morgan (2015) *Signals of Influence. How to persuade and control people*. Kyiv: Kharkiv Publishing House. 256 p.
6. Lyzanchuk, V.V. (2010) *Television and radio journalism: Collection of scientific works*. Issue 9. Part 1 / Chief Editor – Ivan Franko National University of Lviv. 384 p.
7. Doroshenko, S.I., Dudyk P.S. (1971) *Introduction to linguistics*. Kyiv. P. 6.
8. Serbenska, O., Voloshchak, M. (2001) *Actual interview with a linguist: 140 questions and answers*. Kyiv: Prosvita Publishing Center. 204 p.
9. Kovaliv U. (2007) *Literary Encyclopedia in 2 Volumes*. Kyiv: Academia Publishing House “Academy”. Vol. 1: A – L. P. 260.
10. Volkov A. and oth. (ed.) (2001) *Lexicon of General and Comparative Literature / editor-in-chief – Chernivtsi: Zoloti Lytavry*. P. 151–634.
11. Yakovets, A. (2007) *Television Journalism: Theory and Practice: handbook*. Kyiv: Publishing House of the Kyiv-Mohylanska Academy. P. 240.
12. Karpenko V.O. (2002) *Journalism: Basics of professional communication: a textbook for students of higher education institutions majoring in journalism / Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Taras Shevchenko National University, Institute of Journalism*. Kyiv. 348 p.

УДК 811.161.2'42
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.1.6>

ЕПІТЕТНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ КОДІВ

Алла Романченко

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6870-2429
Scopus ID 57225146595
e-mail: apromanchenko@ukr.net

Анотація. Осмислення світу та його інтерпретація часто відбувається завдяки різним тропам. Виявлення етнокультурних параметрів у тропях, зокрема в епітетах, є важливим аспектом антропоцентричних студій. Тропеїчна система виразно репрезентує своєрідність мовомислення етносу. Пропонована розвідка зорієнтована на встановлення конотативної природи епітетів, етнокультурної семантики та їхньої характеристики як індикатора етнокультурного коду. Мета статті – кореляція фольклорної епітетики з етнокультурними кодами українців. Для досягнення мети розв'язано такі завдання: 1) зафіксовано епітетні сполуки; 2) проаналізовано епітети в межах тропів осі псевдототожності; 3) визначено етнокультурні параметри епітетів у піснях про кохання.

Об'єкт дослідження – художнє мовлення родинно-побутової лірики, предмет – особливості відбиття етнокультурних уявлень за допомогою епітетної системи. Джерельною базою розвідки послугувала збірка «Українські народні пісні: родинно-побутова лірика».

Узуально-асоціативні епітети як постійні епітети фольклорного тексту репрезентують різноманітні етнокультурні коди українського народу, зафіксовані в піснях про кохання. Такі пісні різні за тематикою, оскільки описують дівочу вроду, побачення, вірне кохання, ревності, зраду, розлуку, невірне кохання, сварки тощо.

Семантичний арсенал епітетів у піснях незначний, переважають ад'єктиви зі значенням кольору. Спектр епітетів за формою доволі різноманітний, оскільки в межах досліджуваних сполук функціують різні форми прикметників. Позитивної конотації епітети набувають завдяки словотвірним афіксам, що додають відтінків нестлиивості, лагідності, співчуття, урочистості тощо.

У зібраному й проаналізованому матеріалі реалізовано антропний, флористичний, фаунонімний, артефактний коди, що ґрунтуються на епітеті як тропі осі псевдототожності. Найширше втілено антропний етнокультурний код, який охоплює уявлення про дівчат і хлопців, сформовані за допомогою колористичних епітетів, виражених якісними прикметниками. Меншою мірою вони затребувані у відтворенні флористичного, фаунонімного та артефактного етнокультурних кодів.

Ключові слова: тропеїчна система, епітет, ад'єктив, семантика, родинно-побутова лірика, пісня.

EPITHETIC OBJECTIVATION OF THE ETHNO-CULTURAL CODES

Alla Romanchenko

Doctor of Philology, Professor,
Professor of the Ukrainian Language and Foreigners' Language Training Department,
Odesa I. I. Mechnikov National University
2, Dvoryanska Str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6870-2429
Scopus ID 57225146595
e-mail: apromanchenko@ukr.net

Abstract. The understanding of the world and its interpretation are vividly reflected by the people with the help of tropes. The identification of ethnocultural parameters in tropes, particularly in epithets, is an important aspect of anthropocentric studies. The trope system clearly represents the peculiarity of the linguistic thinking of an ethnos. The research is aimed at identifying the connotative nature of epithets, their ethno-cultural semantics and their characteristics as an indicator of the ethno-cultural code.

The purpose of the article is to correlate folklore epithets with ethnocultural codes of Ukrainians. To achieve this, the following tasks were solved: 1) epithet phrases were detected; 2) epithets within the tropes of the axis of pseudo-identity were analyzed; 3) ethnocultural parameters of epithets in love songs are defined.

The object of the research is the artistic speech of family and household lyrics, the subject is the peculiarities of reflecting ethnocultural ideas using the epithet system. The collection "Ukrainian folk songs: family and household lyrics" served as the source base.

Usual-associative epithets as permanent epithets of the folklore text represent various ethno-cultural codes of the Ukrainian people recorded in love songs. Such songs are different in subject matter, as they describe girlish beauty, dating, faithful love, jealousy, betrayal, separation, unfaithful love, quarrels, etc.

The semantic arsenal of epithets in these songs is insignificant, adjectives with the meaning of color prevail. The spectrum of epithets is quite diverse in form, since different forms of adjectives function within the studied compounds. Epithets acquire a positive connotation due to word-forming affixes that add shades of caressing, gentleness, compassion, solemnity, etc.

In the collected and analyzed material, anthropic, floristic, faunonymous and artifactual codes are implemented, based on the epithet as a trope of the axis of pseudo-identity. Anthropic ethno-cultural code is embodied most widely, it covers ideas about girls and boys, formed with the help of coloristic epithets expressed by qualitative adjectives. To a lesser extent, they are in demand in the reproduction of floristic, faunal and artifactual ethnocultural codes.

Key words: *trope system, epithet, adjective, semantics, family and household lyrics, song.*

Постановка проблеми. Етнолінгвістичне опрацювання тропеїчної системи забезпечує розвиток надважливого напрямку досліджень у межах антропоцентричної парадигми. Вивчення національної специфіки на матеріалі фольклору уможливорює глибше розуміння українського характеру, його переваг та недоліків, його вже відомих і можливих відповідей на історичні виклики, сприяє розумінню перспектив нашого народу, який у різні складні періоди виявляв волелюбність, незламність, жагу до справедливості, прагнення до демократичного устрою життя. Відомо, що осмислення світу, його інтерпретування народом яскраво відбивають тропи як знаки мови, мислення й культури, а виявлення етнокультурних параметрів у тропях, зокрема епітетах, є важливим аспектом студій у сучасній антропоцентричній парадигмі. Реконструювання традиційної картини світу – одне із завдань етнолінгвістики. Саме в цьому вбачаємо **актуальність** нашого дослідження.

Мета і завдання статті. Метою нашої розвідки є кореляція фольклорної епітетики з етнокультурними кодами українців. Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання таких завдань: 1) фіксацію епітетних словосполучень; 2) характеристику їх як тропів осі псевдототожності; 3) визначення етнокультурної специфіки епітетів у фольклорному тексті.

Об'єкт пропонованого дослідження – художнє мовлення української родинно-побутової лірики, **предмет** – особливості відбиття

етнокультурних уявлень за допомогою епітетної системи, а його **джерельною базою** послугувала збірка «Українські народні пісні: родинно-побутова лірика», де репрезентовано пісні про кохання [9].

Виклад основного матеріалу дослідження. Тропи – мовні структури, що разом з іншими одиницями репрезентують своєрідність мовомислення етносу. Основні напрями сучасних етностудій зорієнтовано на встановлення конотативної природи тропів, етнокультурної семантики, на їхню характеристику як індикаторів етнокультурних кодів [5, с. 55]. Етнокод може частково втілюватися в епітетних сполуках. У широкому розумінні епітет – будь-яке означення, що вживається для вирізнення предмета думки, для називання ознаки – чи то постійної, узвичаєної, що часто повторюється і відома мовцям, чи то особливої, оригінальної, яку помітив лише мовець і котра пов'язана з конкретним текстом та індивідуальним авторським стилем. У вузькому розумінні епітет – це художнє, емоційно-образне означення, що є не часто вживаним, але оригінальним, наповненим особистісним змістом. Таке розмежування доволі умовне, бо звичайне означення в художньому мовленні може набувати несподіваних асоціацій і сприяти створенню незабутнього свіжого образу. Яскравим прикладом цього слугують епітети в народних творах. Звичні означення *зелена* та *кам'яна* в зіставленні з іншими постійними фольклорними означеннями наповнюються своєрідним сенсом, указуючи на щось позитивне

чи негативне [1, с. 3], у такий спосіб конкретизуючи описуване й оцінюючи його. З огляду на це кажуть про дві функції, що виконують постійні епітети – орнаментальну та експресивно-емоційну [4, с. 77]. Завдяки епітетам реалізується можливість показати щось із несподіваного боку, помітити нові властивості.

У філології здавна вирізняють загально-вживані та індивідуально-авторські епітети. Останнім часом пропонують виокремлювати узуально-асоціативні та оказіонально-асоціативні одиниці [6, с. 182]. Відповідно до такого поділу постійні епітети належать до першого типу мовних засобів. Саме вони відбивають історичну пам'ять народу, його традиції та етнічне світобачення. Проаналізуємо узуально-асоціативні епітети в українській родинно-побутовій ліриці.

У піснях про кохання постає прекрасний образ української дівчини, відомої своєю вродою в усьому світі. Постійними епітетами для молоді українки є *красна, чорноброва, кароока* чи *чорноока*, наприклад: *Стоїть дівка, стоїть **красна**, // Сльози проливає* [9, с. 253–254]; *«Ти, дівчино **красна**, де ти воли пасла?»* [9, с. 199]; *Як ми в трубіці трубили, // Ми трубили, розтрубили, // **Чорноброву, чорнооку** // Ми дівчину розбудили* [9, с. 103]; *«Ой маю я **чорні брови**, // Маю **карі** очі, // Чом ти мене, козаченьку, // Любити не хочеш?»* [9, с. 126]; *Виплакала **карі** очі за чотири ночі* [9, с. 286].

Дівчина славиться русою косою (частіше) або чорними кучерями (рідко), білим (частіше) чи рум'яним обличчям (рідко), має червоні губи: *Хоч ти знайдеш з **русою** косою, // Та не знайдеш з такою красою* [9, с. 276]; *Буде твоя **руса** коса // В мене під ногою ...* [9, с. 69]; *А він твоє **біле** лице // З своїм порівняє* [9, с. 425]; *Там-то дівча, там-то очі, // Там-то брови чорні; // Там-то личко **рум'яне** // Ще й слова виборні* [9, с. 378].

Узуально-асоціативне означення *чорний* має високу активність в аналізованих піснях, функціуючи у словосполученнях *чорні брови, чорні очі, чорні вуса*. З іншими денотатами практично не сполучається. Наприклад: *«А я маю **чорні** очі, // То я втраплю й серед ночі»* [9, с. 92]; *Нехай мої **чорні** кудрі // Буйний вітер має, // Нехай мене, молоді, // Ніхто не займає* [9, с. 34]; *Ти сядеш на лавці, а я на ослоні // Та будемо ся приглядати,*

*в кого **чорні брови** [9, с. 438]; Ой так, моя мила, // Рум'яная, **чорнобрива!** [9, с. 456].*

Постійними епітетами до слова *голова* є *буйна, бідна*. Наприклад: *«Не переночую, // Бо славоному чую // Та про твою голову **буйну**»* [9, с. 32]; ***Бідна** моя головочка в тузі, // Що поламалася поличенька в плузі* [9, с. 112], а до слова *доля* – *гірка, безщасна*: *«Не плач, дівко, не плач красна, // Така твоя доленька **безщасна!** // Не плач, дівко чорноброва, // Така твоя доля: ...»* [9, с. 118].

Народ звертає увагу не лише на вроду дівчини, а й на її внутрішні якості, коли краса відходить на інший план, оскільки надважливим для українців поняттям є людяність, добра репутація дівчини: *Стала слава, стала й слава, // Стали й поговори // Да на тую дівчиноньку, // **Що чорнії брови** [9, с. 86].*

Характерними ознаками молодого хлопця є *чорні вуса* та *біле обличчя*, що свідчать про його чоловічу вроду й формують народний ідеал. Наприклад: *...Ой лихо не Петрусь, // **Біле** личко, **чорний** ус* [9, с. 116]; *«Козаченьку **чорновусий**, // Чому в тебе каптан куций?»* [9, с. 70]. Козак у народних піснях змальовується таким: *Там козак виїжджає // На конику **вороному**, // А в жупані **голубому**, // В поясині **шовковому**, // А в кивері **золотому*** [9, с. 113].

Отже, антропний етнокультурний код у піснях про кохання, об'єктивований за допомогою епітетів, охоплює уявлення про частини тіла, що нерідко розглядають як окремий етнокод – соматичний.

Як активні епітети, що найчастіше характеризують одяг українських хлопців, функціують *білий, чорний, синій, голубий, сивий*: *«Мандруй, мандруй, дівча, з нами, // З молодими козаками, // З молодими козаками, // Справим тобі два жупани, // Два жупани **голубії**, // Два перстені золотії»* [9, с. 97]; *«...Та купи ж, моя мати, сукна **голубого**, // Та покриєш, моя мати, мене молодого»* [9, с. 122]. У пісні «Хусточко ж моя» натрапляємо на кілька епітетів, застосованих щодо вказаного головного убору: *червона, вишивана, гаптована, безщасная, безталанная* [9, с. 373–373]. Хустинка в цій пісні є символом туги за милим, саме їй усю журбу виливає дівчина, згадуючи коханого, адже не бажає виходити заміж за нелюбого та ще й старого.

Білий колір доволі часто згадується в описах зовнішності людини (*біле личко, білі руки, білі ноги*), вигляду рослини та предметів (*біла береза, білий камінець*), одягу та тканини (*біла сорочка, біла постіль, біла подушка*), світу (*білий світ*), житла (*біла хата*) тощо. Білий колір традиційно уособлює моральну чистоту, красу, святість, сонячне світло, земне життя [8, с. 72].

Чільне місце з-поміж названого посідає іменник *хата*: *У сусіда хата біла, // У сусіда жінка мила, // А у мене ні хатинки, // Нема щастя, нема жінки* [9, с. 67]. Багатство земель більшості областей України на білу глину зумовило традицію мастити стіни хати в білий колір. У словнику епітетів подано 65 означень, серед яких зафіксовано й чотири прикметники на позначення кольору: *біла, білява, сива, чорна* [1]. У досліджуваній збірці натрапляємо лише на узуально-асоціативний епітет *біла*, що пов'язуємо з жанром та змістом пісень.

Білий колір вважають національною прикметою українців. Біла барва символізує чистоту, психологічне здоров'я, внутрішній світ. Білий колір – універсальний маркер усього позитивного [3, с. 42]. На протигагу білявій хаті згадується й образ дубової хати, що має негативну конотацію. Наприклад: *«Чого хата не білая?» // «Бо, знать, дубовая!» // «Бо, знать, убогая!»* [9, с. 106]. Артефактний етнокультурний етнокод об'єктивовано переважно завдяки колористичним епітетам. Крім того, функціують як постійні епітети прикметники для характеристики просторових понять, зокрема постійним епітетом до поля є ад'єктив *чисте*: *Піду я в чисте поле орати* [9, с. 439], а до дороги – *битая* або *розлога*: *Ой від Ромна до Полтави // Битая дорога* [9, с. 302]; *Тобі дорога, мені шляшок битий* [9, с. 306]; *Од Дударів до Чернишів дорога розлога* [9, с. 282]. Постають у народних піснях також інші узуально-асоціативні епітети на позначення простору й географічних об'єктів: *глибока долина, синє море, широкая вулиця, глибокий Дунай, безоднєє море, бистра річка, висока могила, широкий степ, далекий край, темні луги, гора високая, темний ліс, крутий бережок*.

У народних піснях затребуваним кольором на позначення рослин є зелений. Слово має широку валентність, сполучається із лексе-

мами вказаної тематичної групи, з-поміж яких формуються власне назви рослин та назви сукупності дерев: *дуб, явір, вільха, жито, сад, хмелиночка, діброва, гай, бір*: *Уродила мене мати в зеленій діброві* [9, с. 429]; *Під вільхою зеленою // Стояв козак з дівчиною...* [9, с. 450]; *Зеленеє жито, зелене, // Хороші гості у мене* [9, с. 263]. Зелений колір символізує рівновагу, спокій. Саме він передає уявлення про флору, поширеність дерев (їхньої сукупності) в Україні. Увагу привертають й інші кольори на позначення ягід, квітів: *Посади в головах // Червону калину* [9, с. 271]; *Терен, мати, коло хати, // В нього цвіт біленький...* [9, с. 233]; *Маєш свою жону, ох, і дрібні дітки, // А чужії зряджаєш – як рожеві квітки!* [9, с. 278]. У відповідних образах (*зелений гай, зелений явір, білий цвіт, червона калина, жовтенькі квіточки* тощо) втілюється рослинний етнокультурний код.

Типовими епітетами для коня у фольклорі є *вороний, буланний, сивий*, наприклад: *«Сідлай, хлопче, коня, // Сідлай вороного...»* [9, с. 275]; *«Приніс мене сивий кінь // До дівчини на спокій, // До дівчини-душки // На білі подушки»* [9, с. 112]. Крім вірного супутника козака – коня, натрапляємо на інші фольклорні образи тварин і птахів: *віл, вовк, голуб, орел, ворон, лебідь, сокіл, зозуля, гуси, пава*, частина з яких переосмислюється та функціює в ролі метафор: *Ой якби ж я сира пава, // То я б крильця мала, // Тоді б свою Україну // Усю б облітала ...* [9, с. 381]. Найчастіше епітетом до назв птахів, які значно переважають у досліджуваних піснях, виступає прикметник *сивий*. Отже, у піснях про кохання атрибутиви, що реалізуються як епітети, виражають колірні параметри досить часто, зокрема й для об'єктивації тваринного етнокоду.

З огляду на досліджений фольклорний матеріал, можемо казати про закріпленість атрибутів за певними категоріями реалій та словами, що їх позначають. У такий спосіб реалізується атрибутивність як постійна риса, притаманна фольклорним образам. Артефактний культурний код активно втілюється за допомогою ад'єктивів у ролі узуально-асоціативних епітетів: *важкий камінь, гостра шабля, червоне намисто, ясні зірниці, чорна хмара, червоний шовк, сира земля, скатерті парчові, твердий камінь*.

Аналізуючи семантичні особливості епітетних конструкцій, не можна оминати форми прикметників, що беруть участь у створенні постійних епітетів. Більшість епітетів, безперечно, мають форму повних стягнених прикметників, що притаманні українській літературній мові: *білий, чорний, сірий, рідний, молодий* тощо. Особливе емоційно-оцінне забарвлення мають форми нестягнених прикметників. Зафіксовано такі з них: *чорнії, чорнявая, молодая, білеє, проклятая, бистрая, рум'янеє, солодкії, сивая, сірії, зеленоє, синєє, чорная, бідная, карії, широкая, убитая, тонкая, гонкая, старенькая, шовковая, превражая, лихая, справедливая, непорочная, червоноє, білявая, білая, пресвітлеє, красная, голубії, русявая, глибокії, буйная, золотая, новії, вечірняя, зеленая, дубовая, чумацькії*. Наприклад: *А у дівчини да чорнії брови*, // *А любо й подивиться* [9, с. 109]; *Не проти дня, проти нічки* // *Підмовляє козак прічки* // *Молодую дівчиноньку*. // *«Чи ти, милий, шляхи знаєш, // Що ти мене підмовляєш, // Молоденький козаченьку?»* [9, с. 98]; *Ішов козак дорогою, // Та й вів коня із собою* // *за поводи шовковії, // За удила золотії* ... [9, с. 451]; *В глибокії колодязі* // *Трохи я не впала* [9, с. 117]. Нестягнені форми повних прикметників широко вживані в усній народній творчості. Якщо повні прикметники належать до стилістично нейтральних форм, використуваних без жодних функційних обмежень, то нестягнені варіанти повних прикметників уживаються переважно у фольклорних та поетичних творах і слугують засобом створення урочистості, піднесеності.

Досить активними є епітети зі зменшено-пестливими суфіксами *-еньк-, -есеньк-, -ісінк-, -усінк-*. Словотворчим центром категорії суб'єктивної оцінки якості виступає суфікс *-еньк-*, виражаючи суто емоційне значення [2, с. 135]. Зафіксовано такі ад'єктиви, як *біленький, біленька, чорненький, зелененький, вороненький, солоденький* тощо. Наприклад: *«Єсть у мене черевички, обидва новенькі...»* [9, с. 122]; *Ой піду я до дірявого млина, // Чи не побачу кучерявого Василя?* // *Ой піду я до новенького, // Чи не побачу Василечка молоденького?* [9, с. 111]. Ад'єктиви *тонесенька, молодесенька*, що містять у морфемній структурі суфікс *-есеньк-*, виражають надмірну інтенсивність, а також виразне експресивне значення [2, с. 134]. Наприклад: *Пошию*

сорочку. // І тонесеньку, // І білесеньку... // Ой хто ж мене поцілує, // Молодесеньку? [9, с. 82].

Короткі форми прикметників, що теж є стилістично маркованими, збереглися лише від нечисленної групи прикметників та займенників чоловічого роду в однині. Вони характерні для фольклорної мови, що й спостерігаємо на прикладі родинно-побутової лірики, однак такі епітети не є поширеними тут: *зелен явір, дрібен дощик, висок лісок, рясен лист, молод козак, сиз орел: Піду в сад зелен...* [9, с. 443], *Сидить сиз голуб // із голубкою* [9, с. 443].

Семантичний спектр епітетів у народно-побутовій ліриці не надто широкий, переважають колористичні ад'єктиви. Арсенал епітетів за формою більш строкатий, оскільки в межах епітетних сполук функціують повні стягнені, повні нестягнені та короткі прикметники. Крім того, емоційно та експресивно насичені ад'єктиви в ролі епітетів можуть набувати додаткової конотації завдяки словотвірним афіксам, що «вносять» до морфемної структури слів відтінки пестливості, лагідності, співчуття, урочистості тощо, а короткі форми створюють колорит небуденності й поетичності. Сукупність епітетних сполук, актуальних у фольклорних текстах, звісно, формує певну систему та відбиває лінгвокогнітивні особливості мовної особистості [7, с. 298], у нашому випадку національної мовної особистості.

Висновки і перспективи дослідження. Етнолінгвістичний підхід до опрацювання специфіки світогляду етносу загалом та особливостей художнього мислення народу зокрема, а також до студіювання поетики експресивності надактуальний у нинішніх реаліях. Фольклорна символіка як етнокод – явище національно-специфічне. Український етнокультурний код характеризується значною кількістю народно-пісенних образів, яких немає в інших культурах. У зв'язку з тим, що він формується на тлі особливої значущості вихідної реалії за принципом різноманітних мотиваційних моделей, у яких відображено національний світогляд, можна виокремити кілька різновидів етнокультурних кодів українців. У зібраному й проаналізованому матеріалі реалізовано антропний, флористичний, фаунонімний, артефактний коди, що ґрунтуються на епітеті як тропі осі псевдототожності. *Перспективи* дослідження вбачаємо у студіюванні інших тропів, продуктивних в українській народно-побутовій ліриці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биби́к С.П., Єрмоленко С.Я., Пустовіт Л.О. Словник епітетів української мови. Київ : Довіра, 1988. 430 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
3. Данилюк Н.О. Постійні епітети в мові української народної пісні. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2011. № 1. С. 39–46.
4. Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова : монографія. Київ : Наук. думка, 1987. 245 с.
5. Мисик О.А. Етнічна основа тропеїчної системи Ігоря Калинця : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 228 с.
6. Онопрієнко Т.М. Тропеїчні засоби реалізації прагматичної скерованості художнього тексту. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2008. Вип. 40. С. 181–185.
7. Романченко А.П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2019. 541 с.
8. Рудь О.М., Горбатенко І.С. Функціонування тропеїчних засобів у поетичних текстах Сергія Жадана. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2022. Т. 33 (72). № 5. Ч. 1. С. 70–75.
9. Українські народні пісні: родинно-побутова лірика. Київ : Дніпро, 1964. 586 с.

REFERENCES

1. Bybyk, S.P., Yermolenko, S.Ya., Pustovit, L.O. (1988) Slovnnyk epitetiv ukrainskoi movy [Dictionary of epithets of the Ukrainian language]. Dovira, Kyiv, 430 p. [in Ukrainian].
2. Vykhovanets, I., Horodenska, K. (2004) Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language]. Pulsary, Kyiv, 400 p. [in Ukrainian].
3. Danyliuk, N.O. (2011) Postiini epiteti v movi ukrainskoi narodnoi pisni [Permanent epithets in the language of Ukrainian folk songs]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriiia Filolohichni nauky. Movozynavstvo*, № 1, pp. 39–46 [in Ukrainian].
4. Yermolenko, S.Ya. (1987) Folklor i literaturna mova: monohrafiia [Folklore and literary language : monograph]. Nauk. dumka, Kyiv, 245 p. [in Ukrainian].
5. Mysyk, O.A. (2018) Etnichna osnova tropeichnoi systemy Ihoria Kalyntsia: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 [The ethnic basis of the trope system of Ihor Kalinets: author's thesis: 10.02.01]. Kyiv, 228 p. [in Ukrainian].
6. Onopriienko, T.M. (2008) Tropeichni zasoby realizatsii prahmatychnoi skerovanosti khudozhnoho tekstu [Trope means of realization of the pragmatic orientation of the artistic text]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu. Filolohichni nauky*, Vyp. 40, pp. 181–185 [in Ukrainian].
7. Romanchenko, A.P. (2019) Elitarna movna osobystist u prostori naukovooho dyskursu: komunikatyvni aspekty: monohrafiia [Elitist linguistic personality in the space of scientific discourse: communicative aspects: monograph]. Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova, Odesa, 541 p. [in Ukrainian].
8. Rud, O.M., Horbatenko, I.S. (2022) Funktsionuvannia tropeichnykh zasobiv u poetychnykh tekstakh Serhiia Zhadana [The functioning of tropeic means in poetic texts of Serhii Zhadan]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Zhurnalistyka*. T. 33 (72), № 5. Ch. 1, pp. 70–75 [in Ukrainian].
9. Ukrainski narodni pisni: rodynno-pobutova liryka (1964) [Ukrainian folk songs: family and household lyrics]. Dnipro, Kyiv, 586 p. [in Ukrainian].

УДК 81'246.2(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.1.7>

ФЕНОМЕН БІЛІНГВІЗМУ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Вікторія Сікорська

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Анотація. Головним складником та результатом взаємодії різних мовних систем, які можуть бути спорідненими, є явище білінгвізму. Це сприяє виникненню мовних контактів, які проявляються через лінгвістичну інтерференцію. Реальною мовною ситуацією в Україні на сьогодні ще є проблема українсько-російської двомовності, що зумовлена тривалими культурними та політичними зв'язками між країнами. Тривалий період перебування України спочатку у складі росії, а потім у Радянському Союзі призвів до двомовності на її території. Сьогодні незалежно від місця – на вулиці, в установах, організаціях, на підприємствах або навіть у межах однієї родини, можна почути як українську, так і російську мови. Більшість громадян України є білінгвами, тобто людьми, які добре володіють обома мовами. Мовна ситуація, в якій на одній території функціонують дві мови, має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, такий контакт мов сприяє взаємозбагаченню мовних систем, що призводить до збільшення словникового запасу кожної з них. Однак, з іншого боку, брак свідомого використання специфічних національних слів може призвести до порушення літературних норм і негативно вплинути на якість мовленнєвої комунікації. У статті розглянуто поняття білінгвізму в Україні та його зв'язок з лінгвістичною інтерференцією, наведені приклади мовної взаємодії, що відбувається в умовах білінгвізму, а також описані наслідки цього явища для мовної культури та етнічної ідентичності населення. У статті також проаналізовано історичні передумови виникнення явища білінгвізму, наведено шляхи подолання негативних наслідків лінгвістичної інтерференції в умовах білінгвізму, до яких належать розвиток мовленнєвої культури, підтримка української мови, використання білінгвальних методів, розвиток мовленнєвого самосвідомлення та зменшення міжмовної інформаційної конкуренції. Ці шляхи, окрім запобігання негативним наслідкам білінгвізму, можуть допомогти зберегти літературну чистоту української мови. Було визначено, що держава повинна стимулювати використання української мови в усіх сферах життя, забезпечувати її захист від зайвого впливу інших мов та сприяти її розвитку.

Ключові слова: двомовність, мовна політика, соціолінгвістика, комунікація, культурна ідентичність, мовне середовище.

THE PHENOMENON OF BILINGUALISM IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF LINGUISTIC INTERFERENCE

Viktoriya Sikorska

Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of Pre-University Training
Odessa National Maritime University
34, Mechnikova Str., Odessa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Abstract. The phenomenon of bilingualism is the main component and result of the interaction of different language systems, which may be related. This phenomenon contributes to the emergence of language contacts, which are manifested through the phenomenon of linguistic interference. The real language situation in Ukraine today is active Ukrainian-Russian bilingualism, which is due to long cultural and political ties between the countries. The long period of Ukraine's stay, first as part of Russia, and then in the Soviet

Union, led to the presence of bilingualism on its territory. Today, regardless of the place – on the street, in institutions, organizations, enterprises or even within the boundaries of the same family, you can hear both Ukrainian and Russian languages. Most citizens of Ukraine are bilingual, that is, people who speak both languages well. The linguistic situation in which two languages function in the same territory has both positive and negative consequences. On the one hand, such language contact contributes to the mutual enrichment of language systems, which leads to an increase in the vocabulary of each of them. However, on the other hand, the lack of conscious use of specific national words can lead to a violation of literary norms and negatively affect the quality of speech communication. The article considered the concept of bilingualism in Ukraine and its connection with linguistic interference. Examples of linguistic interaction occurring under conditions of bilingualism are given, as well as the consequences of this phenomenon for the linguistic culture and ethnic identity of the population are described. The article also analyzed the historical prerequisites for the phenomenon of bilingualism. There are ways to overcome the negative consequences of linguistic interference in the conditions of bilingualism, which include the development of speech culture, support of the Ukrainian language, the use of bilingual methods, the development of speech self-awareness and the reduction of interlingual informational competition. In addition to preventing the negative consequences of bilingualism, these ways can help preserve the literary purity of the Ukrainian language. It was determined that the state should stimulate the use of the Ukrainian language in all spheres of life, ensure its protection from the excessive influence of other languages, and promote its development.

Key words: *bilingualism, language policy, sociolinguistics, communication, cultural identity, language environment.*

Постановка проблеми. За мовознавчою термінологією білінгвізм або двомовність – це специфічний стан суспільного життя, коли дві мови функціонують та співіснують у межах однієї держави. Це явище зазвичай виникає внаслідок міжмовних контактів та етнічної різноманітності суспільства, наприклад, у країні, де проживають дві етнічні групи, які використовують різні мови. Двомовність може мати різні форми і виявлятися на різних рівнях: національному, регіональному, муніципальному, інституційному, корпоративному тощо. Вона може бути офіційно визнаною та закріпленою у законодавстві або існувати на практичному рівні, де різні мови використовуються в різних сферах життя, таких як освіта, влада, культура, бізнес тощо. Окрім офіційного білінгвізму, розрізняють ще неофіційний, коли в державі визнана законом тільки одна мова, а інша мова все ще активно використовується значною частиною населення.

Двомовність може мати багато переваг, таких як забезпечення рівних можливостей для мовців, збереження культурного різноманіття, політична стабільність, підтримка мовного розвитку та багатомовні комунікації. Однак вона також може ставити виклики, такі як витрати на багатомовні програми, баланс між різними мовами, сприяння рівноправ'ю та взаєморозумінню між різними мовними групами.

Дослідження двомовності/білінгвізму є предметом вивчення у багатьох наукових царинах, включаючи лінгвістику, психологію,

соціологію, антропологію, освіту та багато інших. У психології дослідження двомовності зосереджуються на вивченні когнітивних процесів, пов'язаних із мовним сприйняттям, розумінням та використанням двох мов. У соціології та антропології дослідження двомовності зосереджуються на вивченні впливу двомовності на культурну ідентичність, національну свідомість та соціальні відносини. У галузі освіти дослідження двомовності зосереджуються на вивченні методів навчання двох мов та впливу двомовного середовища на навчальний процес.

Дослідження двомовності проводять у багатьох країнах, де функціонують дві чи більше мов. Наприклад, у Канаді дослідження двомовності зосереджуються на вивченні взаємодії між англійською та французькою мовами, у Іспанії – між іспанською та каталонською, а в Швейцарії – між німецькою, французькою та італійською мовами.

У лінгвістиці дослідження двомовності зосереджуються на вивченні взаємодії двох мов, включаючи вивчення мовних переходів, інтерференції та трансферу між мовами. Однією з перших спроб окреслення цієї проблеми можна вважати працю «Мова і нація» В. Іванишина та Я. Радевича-Винницького [9] про суть, роль і функціонування мови у суспільстві, де наголошено на розкритті механізмів денаціоналізації народу. Про поширення різних форм українсько-російського білінгвізму говорять у своїх працях Л. Масенко [10], М. Шульга [11, с. 49–75],

Н. Матвеева, виголошуючи побоювання про складність конкурування української мови з російською, маючи надзвичайно низький рівень мовної свідомості багатьох українців, у результаті чого мова титульної нації перебуває на периферії багатьох сфер суспільного життя [12]. С. Соколова засвідчує тенденцію до зміцнення офіційної позиції мови, спостерігають також готовність населення до розширення функцій державної мови (до 50%) і практичну відсутність бажання їх обмежити (лише близько 3%). Кожен другий вважає, що більшість населення країни є білінгвами і майже стільки ж зараховують себе до них, а також схильні думати, що особистий білінгвізм запобігає конфліктам. Водночас більшість не бачить перспектив у державному білінгвізмі й підтримує державний статус лише для української мови (68%) [8].

Більшість згаданих нами учених говорять про престижність мови, акцентуючи увагу на її авторитетності в міжнародному та міжнародному спілкуванні [9, с. 100], беззаперечному аксіологічному й оцінному компоненті [13, с. 43–48] та, незважаючи на ситуацію двомовності (а інколи й полімовності), українці постійно проживають ситуацію взаємодії або ж взаємовпливів різних світоглядних позицій, сформованих під впливом декількох мов, насамперед української та російської [14, с. 151]. Тому певну роль у такій мовній поведінці людей відіграють частіше не внутрішні чинники, тобто бажання спілкуватися якоюсь конкретною мовою, а зовнішні. Як констатує С. Єрмоленко, визначення престижності мови відбувається за рахунок «створення знакових текстів цією мовою, а також наукове опрацювання мови, виявлення її характеристичних ознак у зіставленні із сусідніми мовами. Соціальний престиж мови вимірюється статусом літературної (або стандартної) мови серед різновидів етнічної (національної) мови» [13, с. 150].

Адже маємо усвідомити роль мови як засобу державотворення в країні, як знаряддя консолідації суспільства. І хай для одних людей ця мова буде «рідною, материнською, першою мовою, якою вони почали спілкуватися зі світом» [13, с. 102], а для інших – засвоєною, яка сприяє процесу адаптації в мовному просторі, мовою, за допомогою якої сприймається українська національна культура. Такі українські вчені, як С. Соко-

лова [4], О. Стрижак [5], Т. Боднарчук [1] та інші, виявили зацікавленість у проблемі білінгвізму та українсько-російської інтерференції.

Т. Черкасова зазначила, що мовна ситуація в Україні є складною та багатоаспектною, але вже впевнено можна говорити про те, що у майбутньому питання російсько-українського білінгвізму буде закрито. Це пов'язано з тим, що на сьогодні більшість населення за власним бажанням чи з необхідності віддає перевагу українській мові [6].

Метою статті є дослідження явища білінгвізму в Україні з точки зору лінгвістичної інтерференції та визначення шляхів подолання негативних наслідків цього явища. Для досягнення цієї мети необхідно дослідити сутність та особливості лінгвістичної інтерференції у білінгвальному середовищі, визначити основні наслідки такого явища, проаналізувати методи та підходи для подолання виявлених наслідків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна стикається з парадоксальною мовною ситуацією останніми роками, оскільки Конституція передбачає лише одну державну мову, проте інша мова, яка є мовою опонента, вільно функціонує, незважаючи на майже повну її відсутність у деяких регіонах. Фактично Україна живе в умовах білінгвізму, який не передбачений законом [6, с. 167].

Одним з прикладів мовної взаємодії, що відбувається в умовах білінгвізму в Україні, є використання різних мов у різних сферах життя. Українська мова є офіційною мовою держави, тому її використовують у всіх офіційних документах, на нарадах, у школах та інших сферах державного життя [2, с. 29].

До початку повномасштабного вторгнення в 2022 році російська мова була ще досить поширеною в Україні. Спираючись на Всеукраїнське опитування «Думки і погляди населення України» (Омнібус), що проводилося Київським міжнародним інститутом соціології у травні–червні 2020 року [15], можемо стверджувати, що майже 40% українців вважають, що за останній рік у їхньому житті побільшало української мови, при цьому для 52% респондентів «нічого не змінилося» з часу ухвалення закону. Загальнонаціональне дослідження, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова,

наголошує, що українську рідною мовою вважають 73,4% українців [16]. Але по регіонах картина дещо інша: на Заході та в Центрі держави українську вважають рідною більшість громадян – 96% та 88,7%. На Півдні кількість тих, хто вважають українську й російську мову рідною, є однаковою (в межах статистичної похибки) – близько 43–44%. На Сході незначно переважає кількість тих, хто вважає рідною російську (49,7% проти 44,3%). Тому більшість учених наголошують на важливості мовного питання.

Повномасштабне вторгнення суттєво змінило ситуацію з двомовністю в Україні, російська мова стала об'єктом політичних та національних конфліктів в Україні [8, с. 71], стала більш контроверсійною та сприймається багатьма українцями як мова окупантів. Загалом, повномасштабне вторгнення росії та війна на Сході України спричинили зміну мовної ситуації в країні, зокрема щодо статусу російської мови та її використання, а також змінили сприйняття двомовності в Україні.

Після подій 2014 року уряд України прийняв низку законодавчих актів, які стосуються мовної політики країни. Зокрема, у 2019 році прийнято Закон про забезпечення функціонування української мови як державної. Цей Закон розширив обсяг інформації, яка повинна бути надана українською мовою, встановив правила використання української мови у сфері державного управління, освіти та культури.

Також у 2017 році ухвалено Закон про освіту, який забороняє викладання в школах та інших навчальних закладах усіх предметів мовою, яка не є державною (українською мовою). Цей Закон спричинив гучний резонанс, зокрема серед громадських організацій із захисту прав національних меншин, які вважають, що він обмежує права національних меншин на отримання освіти мовою своєї національної меншини.

Варто відзначити, що використання російської мови в Україні не є повністю забороненим і залишається поширеним серед певної частини населення, особливо серед старшого покоління та в окремих регіонах країни. Однак зміцнення становища української мови та збільшення вимог до її використання в деяких сферах життя може призвести до суттєвого зменшення використання російської мови в майбутньому.

Загалом, дослідження двомовності в Україні є надзвичайно важливим для розуміння мовної ситуації в країні та розробки ефективної мовної політики, яка б відповідала потребам усіх верств населення.

Повномасштабне вторгнення РФ значно вплинуло на ставлення до української мови. Це спонукало мільйони українців переосмислити своє коріння та національну ідентичність. Зараз абсолютна більшість українців виступають за єдину державну мову – українську, відділяючись від усього, що пов'язувало їх з країною-агресором. Стейка динаміка зростання кількості тих, хто вважає українську мову рідною, спостерігається як в Україні, так і за кордоном. Останні опитування свідчать про те, що 83% українців визнають та бажають, щоб українська мова залишалася єдиною державною мовою в Україні та світі [3].

Від самого початку в Україні теорія та практика білінгвізму викликала позитивний відгук, проте на сьогодні це ставлення змінилося, і білінгвізм засуджується, а також стає причиною дискусій та суперечок.

Іншим прикладом мовної взаємодії є поширення мовної інтерференції – впливу однієї мови на іншу. Інтерференція – це складне мовне явище, яке має різні причини, залежить від історичних, лінгвістичних, психологічних та соціальних чинників [5, с. 52].

Брак єдиного визначення цього терміна свідчить про те, що його розуміння може різнитися серед дослідників. Деякі вчені вважають, що інтерференція передбачає будь-які зміни в мові, які виникають через контакт між мовами, тоді як інші пов'язують інтерференцію лише з відхиленням від мовних норм, що викликане впливом іншої мови [1, с. 16].

Основні причини інтралінгвістичного впливу можуть бути пояснені через типологічну спорідненість між східнослов'янськими мовами та формальну схожість звуків і букв багатьох слів в українському та російському лексиконі.

Негативний вплив російської мови на українську можна помітити на всіх рівнях мовлення, включно з фонетикою, лексикою та граматиною.

Українська та російська мови мають багато спільних слів, граматичних структур та висловів, тому досить часто виникають ситуації, коли українці використовують російські слова та висловлювання під час

спілкування українською мовою та навпаки. Це може призвести до зміни лексичного складу мови та втрати її чистоти.

Поширення білінгвізму української та російської мов та їх поєднання в межах схем «низька-висока» та «престижна-непрестижна» викликали появу феноменів диглосії та суржику як елементів мовної поведінки та комунікації громадян. Диглосія – це явище, коли в одному суспільстві функціонує дві мови, одна з яких використовується у формальних ситуаціях, а інша – у неформальних. Формування цього феномену може бути наслідком впливу іншомовного середовища, зокрема російської мови, на українську мову та культуру.

Своєю чергою суржик – це так звана суміш мов, яка виникає штучно, без дотримання будь-яких норм. В Україні суржик складається з елементів української та російської мов, але має свої особливості в лексиці, граматиці та вимові [4, с. 45].

Ці поняття є проявом лінгвістичної інтерференції та феномену білінгвізму в Україні, де використовуються як українська, так і російська мови, що має великий вплив на культуру та ідентичність нації. Вони тісно пов'язані з культурою мовлення як окремого індивіда, так і суспільства загалом [7]. Розуміння причин, характеристик та механізмів виникнення та функціонування цих явищ у мовному середовищі країни дозволяє розробити рекомендації та заходи, які сприятимуть збільшенню використання української літературної мови та зміцненню її позицій.

Лінгвістична інтерференція – це явище, коли мовні структури однієї мови вплива-

ють на іншу мову, з якою вони контактують, і можуть викликати мовні помилки та неточності різних видів (табл. 1). У контексті білінгвізму в Україні лінгвістична інтерференція може бути спричинена контактом української та російської мов [8, с. 52].

Ці типи інтерференції можуть взаємодіяти між собою, ускладнюючи процес вивчення мови та використання її в різних контекстах.

Орфоепічні правила, відмінні від української мови, є джерелом інтерферентних впливів на рівні фонетики, що спричиняють невластиву вимову окремих звуків і цілих слів українською мовою. Наприклад, такі правила включають [4, с. 34]:

– вимову звука [а] на місці ненаголошеного [о] так, що [дарога] вимовляється неправильно замість правильного варіанту [дорога];

– завжди м'яку вимову шиплячих на місці літер «че» і «ща»: [ч'асто] замість [ча́сто], [ш'чо́] замість [шчо́];

– вимову глухих приголосних на місці їхніх парних дзвінких перед іншими глухими та наприкінці слова: [р'ітко] – замість [р'ідко], [д'уп] – замість [д'уб].

Лінгвістична інтерференція може мати негативний вплив на процес вивчення мови та на рівень комунікативної компетентності. Однак існують певні шляхи мінімізації цього впливу (рис. 1).

А втім важливо зазначити, що білінгвізм української та російської мов не є однозначною причиною лінгвістичної інтерференції. Інтерференція може виникати й з інших мов, зокрема з мов, які вивчаються в Україні як іноземні.

Таблиця 1

Види лінгвістичної інтерференції

| Тип інтерференції | Опис |
|-------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Фонетична | Вплив звукової структури однієї мови на звукову структуру іншої мови |
| Граматична | Вплив граматичних структур однієї мови на граматичні структури іншої мови. |
| Лексична | Запозичення лексичних одиниць з іншої мови, що виражено в перенесенні фонемної послідовності з однієї мови в іншу, порушенні структури значення лексем рідної мови та утворенні нових слів, що може призвести до стилістичних порушень мовної норми і буквализмів. |
| Семантична | Вплив значень слів однієї мови на значення слів іншої мови. |
| Стилістична | Вплив стилістичних характеристик однієї мови на стилістичні характеристики іншої мови, що виражається у заміні слів стилістичними синонімами, які змінюють стиль висловлювань. |
| Прагматична | Вплив різних культурних концепцій на вживання мови в конкретних ситуаціях. |

Джерело: [6].



Рис. 1. Шляхи мінімізації негативного впливу лінгвістичної інтерференції

Джерело: [8].

За допомогою інструментальних досліджень, аудиторського аналізу та соціолінгвістичних даних було з'ясовано, що фонетична інтерференція має найбільшу стійкість [7, с. 4]. Ця стійкість настільки висока, що

проявляється не тільки у білінгвальній частині населення, а спостерігається у вторинних монолінгвітах у вигляді фонетичного субстрату, який вони успадкували від системи, якою вже не володіють.

Висновки і перспективи подальших розробок. Вивчення явища білінгвізму та лінгвістичної інтерференції є дуже важливим для суспільства та мовної політики в Україні. Розуміння причин та наслідків цих явищ дає змогу розробляти ефективні підходи до збереження та розвитку української мови як державної.

Дослідження білінгвізму та лінгвістичної інтерференції дає можливість зрозуміти, які процеси відбуваються в мовленні, як вони впливають на сприйняття мовного повідомлення. Це допомагає розробляти ефективні методики викладання мови, а також покращувати комунікацію між різними мовними групами в Україні.

Перспективами подальших досліджень є визначення впливу інших мов, окрім російської, на українську мову та на процес формування явища білінгвізму в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднарчук Т. До питання дослідження явища білінгвізму в мовознавстві. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. 2020. № 17. С. 14–20.
2. Коханова І., Сафонова Т. Амбівалентне ставлення до мови як наслідок неофіційного білінгвізму в Україні. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 1. С. 28–32.
3. Прищак В. Як війна вплинула на ставлення до української мови. *ГЛАВКОМ*. 2022. 25 березня. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/yak-viyna-vlinula-na-stavlennya-doukrajinskoji-movi-doslidzhen-nya-832891.html>.
4. Соколова С.О. Українсько-російський білінгвізм в Україні: сприйняття зсередини та зовні. *Українська мова*. 2021. № 3 (79). С. 30–53.
5. Стрижак О.О. Проблема лінгвістичної інтерференції у міжкультурній комунікації. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2020. № 1. С. 51–58.
6. Черкасова Т.А. Проблеми білінгвізму в Україні на сучасному етапі. *Пріоритетні напрями розвитку науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Вінниця, 5 квітня 2021 року. Вінниця, 2021. С. 166–171.
7. Shevchuk-Kliuzheva O. The Sociolinguistic Aspect of Ukrainian Russian Child Bilingualism on the Basis of a Survey of Ukrainian Families. *Cognitive Studies / Études cognitives*. 2020. No. 20. URL: <https://doi.org/10.11649/cs.2323> (дата звернення: 03.04.2023).
8. Соколова С. Білінгвізм в Україні і проблеми національної ідентичності. *Balkanica et Slavia*. 2022. № 2 (1). Р. 51–72.
9. Іванишин В. Мова і нація: тези про місце і роль мови в національному відродженні України / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. Вид. 4-те, допов. Дрогобич : Відродження, 1994. 217 с.
10. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики : посібник. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : Києво-Могилян. акад., 2010. 242 с.
11. Шульга О. Функціонування української і російської мов в Україні та її регіонах. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. 398 с.
12. Матвеева Н. Білінгвізм та дигловія в студентському середовищі. *Мова і суспільство*. 2019. Випуск 10. С. 120–128.
13. Єрмоленко С. Соціальна престижність літературної мови. *Культура слова*. 2012. 177 с.

14. Ткачук Т. Ідентифікаційна функція мови в білінгвальному середовищі (на прикладі міста Вінниці). *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. № 23. 2016. С. 149–157.
15. Ставлення населення України до закону про мову. Прес-релізи та звіти КМІС. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=960&page=1&fbclid=IwAR1VpRvGsuw45W2OWc-iAdoUB8HXuS9KBwy7JcuHb4HcnzyzzjwLqqbeyumg>.
16. Становище української мови в 2020 році: аналітичний огляд. URL: <https://prostirsvobody.org/img/ck341/plugins/filemanager/browser/default/images/Stan.pdf>.

REFERENCES

1. Bodnarchuk, T. (2020) Do pyttannya doslidzhennia yavlyshcha bilinhvizmu v movoznavstvi [On the Study of the Phenomenon of Bilingualism in Linguistics]. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita*, 17, 14–20 [in Ukrainian].
2. Kokhanova, I. & Safonova, T. (2022) Ambivalentne stavlennia do movy yak naslidok neofitsiinoho bilinhvizmu v Ukraini [Ambivalent attitude towards language as a consequence of unofficial bilingualism in Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 1, 28–32 [in Ukrainian].
3. Pryshchak, V. (2022) Yak viina vplynula na stavlennia do ukrainskoi movy [How the war affected the attitude towards the Ukrainian language]. *HLAVKoM*. Retrieved from: <https://glavcom.ua/country/incidents/yak-viyna-vlynula-na-stavlennia-doukrajinskoji-movi-doslidzhennya-832891.html> [in Ukrainian].
4. Sokolova, S.O. (2021) Ukrainsko-rosiiskyi bilinhvizm v Ukraini: spryniattia zseredyny ta zovni [Ukrainian-Russian bilingualism in Ukraine: perceptions from within and without]. *Ukrainska mova*, 3(79), 30–53 [in Ukrainian].
5. Stryzhak, O.O. (2020) Problema linhvistychnoi interferentsii u mizhkulturnii komunikatsii [The problem of linguistic interference in intercultural communication]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*. (1), 51–58 [in Ukrainian].
6. Cherkasova, T.A. (2021) Problemy bilinhvizmu v Ukraini na suchasnomu etapi [Problems of bilingualism in Ukraine at the present stage]. *Priorytetni napriamy rozvytku nauky: materials of the International scientific and practical Internet conference, Vinnytsia, April 5, 2021*. Vinnytsia, pp. 166–171 [in Ukrainian].
7. Shevchuk-Kliuzheva, O. (2020) The Sociolinguistic Aspect of Ukrainian Russian Child Bilingualism on the Basis of a survey of Ukrainian families. *Cognitive Studies*, 20 (20). DOI: 10.11649/cs.2323.
8. Sokolova, S. (2021) Ukrainian-Russian bilingualism in Ukraine: Inside and outside perception. *Balkanica et Slavia*, 2 (1), 51–72 [in Ukrainian].
9. Ivanyshyn, V. (1994) Language and nation: theses about the role and place of language in the Ukrainian national revival / V. Ivanyshyn, Ya. Radevich-Vynnytskyi. Is. 4, exp. Drohobych: Vidrozhennia. 217 p.
10. Masenko, L. (2010) Sociolinguistic Studies: manual. Nat. univ. “Kyiv-Mohyla Academy”. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy. 242 p.
11. Shulha, O. (2008) Functioning of Ukrainian and Russian languages in Ukraine and its regions. Language situation in Ukraine: between conflict and consensus. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. 398 p.
12. Matveieva, N. (2019) Bilingualism and diglossia in students’ environment. *Language and society*. Issue 10. P. 120–128.
13. Yermolenko, S. (2012) Social prestige of the literary language. Culture of the word. 177 p.
14. Tkachuk, T. (2016) The identifying function of language in bilingual environment (on the example of Vinnytsia). *Theoretical and didactical philology. Series “Philology”*, 23. P. 149–157.
15. The attitude of the population of Ukraine to the law on language. Press releases and reports. Retrieved from: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=960&page=1&fbclid=IwAR1VpRvGsuw45W2OWc-iAdoUB8HXuS9KBwy7JcuHb4HcnzyzzjwLqqbeyumg>.
16. The position of the Ukrainian language in 2020: an analytical review. Retrieved from: <https://prostirsvobody.org/img/ck341/plugins/filemanager/browser/default/images/Stan.pdf>.

Науковий журнал

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 1, 2023

Коректура • *Н. Славогородська*
Комп'ютерна верстка • *Ю. Семенченко*

Підписано до друку 28.04.2023 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 5,81. Зам. № 0523/319
Наклад 100 прим.

Надруковано:
Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.